

Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave

Zborník príspevkov zo seminára Súčasná slovenská literatúra

21. október 2009
Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave

Trnava 2009

Obsah

<u>Predslov.....</u>	<u>3</u>
<u>Jaroslav Vlnka: <i>Súčasná literárna veda v rokoch 2006 – 2008</i>.....</u>	<u>4</u>
<u>Radoslav Matejov: <i>Tváre a tvary súčasnej poézie</i>.....</u>	<u>22</u>
<u>Ľuboš Svetoň: „<i>Keby som bol faktom</i>“.....</u>	<u>28</u>
<u>Alexander Halvoník: <i>Súčasná slovenská próza</i>.....</u>	<u>46</u>

PREDSLOV

Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave ako krajská regionálna knižnica pravidelne organizuje a zabezpečuje odborné školenia a semináre pre pracovníkov verejných knižníc Trnavského samosprávneho kraja s cieľom zabezpečiť odborný rast pracovníkov verejných knižníc v trnavskom kraji. Vekový priemer pracovníkov slovenských knižníc je vysoký, v knižniciach pracuje veľa pracovníkov v strednom a pred dôchodkovom veku, ktorí sa musia neustále vzdelávať v súlade s požiadavkami doby. Aj z týchto dôvodov sa v hudobnom oddelení KJF v Trnave uskutočnil 21. októbra tohto roka odborný seminár s výstižným názvom **Súčasná slovenská literatúra**, ktorý bol určený práve knihovníkom verejných knižníc Slovenskej republiky. Podujatie otvorila riaditeľka KJF v Trnave Mgr. Lívia Koleková, zdôraznila, že hlavným cieľom tohto celoslovenského podujatia je pomôcť knihovníkom zorientovať sa v súčasnej literatúre, a tak im poskytnúť informácie, ktoré využijú pri nákupe nových kníh do knižnice i pri kolektívnej i individuálnej práci s používateľmi. O seminár bol veľký záujem, zúčastnilo sa na ňom 32 účastníkov. Renomovaní odborníci „rozoberali“ súčasnú slovenskú literatúru zo všetkých strán: PaedDr. Jaroslav Vluka, PhD. predniesol príspevok na tému *Súčasná literárna veda v rokoch 2006 - 2008*, poéziou sa vo svojej prednáške *Tváre a tvary súčasnej poézie* zaoberal PhDr. Radoslav Matejov, PhDr. Ľuboš Svetoň sa v prednáške pod zaujímavým názvom „*Keby som bol faktom*“ venoval literatúre faktu a na záver vystúpil riaditeľ Literárneho informačného centra v Bratislave Alexander Halvoník, ktorý vo svojom príspevku *Súčasná slovenská próza* predstavil súčasných slovenských prozaikov a analyzoval najpozoruhodnejšie literárne diela z tejto oblasti v súčasnosti. Po prednáškach lektorov nasledovala diskusia, v ktorej sa knihovníčky vyjadrovali k jednotlivým témam.

Nás, organizátorov tohto podujatia, potešili výsledky z dotazníkov spätnej väzby, v ktorých sa účastníci seminára vyjadrili, že sa im celé podujatie a výber témy veľmi páčili, seminár naplnil ich očakávania, a bol pre nich v mnohom podnetný a inšpirujúci a ako uviedla jedna respondentka: „rozšírili sa jej obzory a podobné podujatie by privítala aj v budúcnosti.“

Zostavovateľka

SÚČASNÁ LITERÁRNA VEDA V ROKOCH 2006 – 2008

Jaroslav Vlnka

PaedDr. Jaroslav Vlnka, PhD. študoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Od roku 2002 pracuje ako odborný asistent na Filozofickej fakulte UCM v Trnave. Zaoberá sa slovenskou realistickou literatúrou, medzivojnovou slovenskou literatúrou, a literárnou kritikou. Odborné články o literatúre publikoval v rôznych časopisoch a vedeckých zborníkoch doma i v zahraničí. Venuje sa aj pôvodnej tvorbe. Za básnickú zbierku Verše na raňajky (2000) získal prémii ceny I. Kraska a vydal aj zbierku Púšť (2005). Vyučuje predmety: Úvod do štúdia literatúry, Dejiny slovenskej literatúry a Základy literárnej vedy.

Literárna veda na Slovensku má svoje zabehnuté mechanizmy. Odborný výskum literatúry sa uskutočňuje najmä na vedeckých pracoviskách SAV, ale v poslednom období sa jeho ťažisko čoraz viac presúva na filozofické a pedagogické fakulty príslušných vysokých škôl. Publikácie, ktoré v tomto prostredí vzniknú, sú prevažne knižnými výstupmi z grantov, uvedenými v tiráži vydaných kníh, a rôznymi spôsobmi prezentujú výskumné úlohy a vedeckú činnosť. Časť literárnovedných publikácií vydávaných v univerzitných vydavateľstvách, zápasí s distribúciou, preto je neraz problematické ich získať. V malých nákladoch sú dostupné najmä pracovníkom a študentom danej univerzity, alebo sú záležitosťou vedeckej výmeny.

Aj v literárnej vede sa prejavuje tendencia zasiahnúť širšiu čitateľskú verejnosť. Najznámejšie sú početné výsledky plodnej spolupráce vydavateľstva Kalligram s Ústavom slovenskej literatúry SAV, ale nezanedbateľný je aj publikačný priestor, ktorý vedeckým pracovníkom poskytujú vydavateľstvá Matice slovenskej a Literárneho informačného centra. Zriedkavejšie sú zastúpené odborné publikácie vydávané s istou pravidelnosťou vo vydavateľstvách Tatran, Slovenský spisovateľ, F. R. & G., Vydavateľstvo Michala Vaška alebo Knižné centrum. Drvivá väčšina týchto kníh vychádza s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR.

Počet literárnovedných kníh sa v rokoch 2006 až 2008 pohyboval okolo 40-tky vydaných titulov. To tohto počtu sme zarátali aj také knihy, ktoré pri manifestácii výsledkov vedeckého výskumu v rôznej miere uplatňovali popularizačné hľadisko alebo boli určené pre pedagogickú činnosť. Takisto sme zohľadnili odborné súvislosti kritických vydaní pôvodnej tvorby a príležitostný charakter literárnej reflexie, ale aj publikácie dotýkajúce sa literárnovednej problematiky len okrajovo. Išlo spravidla o vedecké zborníky, ktoré boli výskumnými cieľmi namierené najmä do oblasti spoločenských vied.

Možno povedať, že pomer odborných publikácií z oblastí literárnej histórie, literárnej teórie či kritiky rok od roku kolíše, a platí to aj pre pomer striktne vedeckých kníh a publikácií s popularizačným nádychom. Kým v roku 2006 vyšlo viacero encyklopedických a syntetických literárnohistorických prác, rok 2007 znamenal istý nárast teoretických kníh a v roku 2008 nastal výraznejší vzostup vydávania publikácií z odvetvia literárnovednej komparatistiky, a naopak poklesol počet literárnohistorických kníh. Nazdávame sa, že táto skutočnosť nie je znakom nastupujúceho vývinového trendu, ale je to záležitosť časová a súvisí s nasýtením knižného trhu v predchádzajúcom období. Súvislú vzostupnú tendenciu môžeme pozorovať vo vydávaní monografických a analytických odborných kníh, ktoré častejšie vychádzali v univerzitných vydavateľstvách, čo len potvrdzuje poznatok z minulých období, že ťažisko vedeckého výskumu sa presúva do akademického prostredia.

Tento prierez publikáciami literárnej vedy v podstate kopíruje jej rozdelenie na literárnu históriu, teóriu a kritiku a začína kritickými vydania literárnych diel autorov, ktorými sa zostavovatelia v minulosti už zaoberali. Medzi týmito publikáciami prevládajú knihy z edície Knižnica slovenskej literatúry, ktoré sa realizovali v spolupráci vydavateľstva Kalligram a Ústavu slovenskej literatúry SAV. Sú určené nielen pre odbornú, ale aj širšiu čitateľskú verejnosť, obsahujú doslovy vypracované na úrovni vedeckej štúdie a zahŕňajú rozsiahly poznámkový aparát, podrobné biografické aj bibliografické údaje a kritické ohlasy, čím nadobúdajú vysokú informačnú hodnotu. Tieto publikácie vychádzajú od roku 2004 a ich koncepciu navrhol Valér Mikula. V roku 2006 vyšli dva tituly *L. Nádaši – Jégé: Cesta životom a iné prózy* a výber *Vincent Šikula: Ornament a iné prózy*, ktorý zostavila Eva Jenčíková a zaradila doň Šikulové prózy *Možno si postavím bungalov, Nebyva na každom vršku hostinec, S Rozárkou, Povetrie a Ornament*, ktorých epický priestor napĺňa básnická obraznosť. V obsažnom doslove Jenčíková poukazuje na autorov dôraz na ľudskosť v každodenných situáciách, v pracovných aj partnerských vzťahoch.

V roku 2007 vzrástol počet kritických vydaní vo vydavateľstve Kalligram na štyri. Ide o knihy *František Švantner: Nevesta hôľ a iné prózy*, ktorú zostavila Jana Kuzmíková *Pavel Hruš: Okultizmus a iné prózy*, ktorú editoval Vladimír Barborík, ďalej o publikáciu *Ludovít Štúr: Dielo*, ktorú pripravil Rudolf Chmel a knihu *Leopold Lahola: Posledná vec a iné*, zostavenú Jelenou Paštékovou.

Tu by som upozornil na knihu *Ludovít Štúr: Dielo*. Renomovaný literárny vedec **Rudolf Chmel** v nej zvyrazňuje prínos Ludovíta Štúra do viacerých spoločenskovedných oblastí. Podáva svedectvo o Štúrovom podiele na formovaní romantizmu, na kodifikovaní spisovnej

slovenčiny, utváraní pocitu národnej svojbytnosti a položení základov modernej politickej a spoločenskej žurnalistiky. Štúrove práce zaradené do výberu dokumentujú zápas o národnú a kultúrnu identitu uprostred maďarizačných tlakov, jeho „boj“ o slovenčinu, ktorý vyúsťuje dielami Nárečia slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí a Náuka reči slovenskej. Výber tiež oživuje Štúrove názory na literatúru a pripomína jeho odmietanie napodobňovania cudzích vzorov v diele O národných povestiach a piesňach plemien slovanských. Publikácia tiež zachytáva odvážne politické názory Ľudovíta Štúra, ktoré sa po prehratej revolúcii 1848 – 49 zmenili na utopické vízie všeslovanskej jednoty a zároveň sa stali ostrou kritikou monarchie v práci Slovanstvo a svet budúcnosti. Hoci je Štúr excelentnou osobnosťou literatúry a jeho dielo povinným čítaním, pomerne zarážajúco vyznieva zistenie Rudolfa Chmela, ktoré motivuje aj toto vydanie. „*Poldruhastoročie po smrti tohto teoretického aj praktického osnovovateľa slovenského národa nemáme – z výnimkou jeho listov – súborné, akademické, kritické vydanie jeho mnohostranného diela*“. Kniha *L. Štúr: Dielo* mení túto skutočnosť k lepšiemu.

Využitie v pedagogickej praxi má aj kniha **František Švantner: Nevesta hôľ a iné prózy**. Jej zostavovateľka Jana Kuzmíková sa opierala o svoj doterajší výskum, vychádzala z poznatkov, ktoré prezentovala knihou *František Švantner (V zákulisí naturizmu)*. Tieto poznatky Kuzmíková reflektuje v ťažiskovej štúdii *František Švantner romantik, modernista alebo postmodernista?* Výber je zostavený chronologicky a prináša aj dve dosiaľ nepublikované prózy autora *Rozprávajú každému* a *Suky*. Zo Švantnerovho prozaického debutu Malka, Kuzmíková vyberá najmä texty reflektujúce šírku tematického spracovania aj odtiene zobrazovacích postupov autora. Pri redigovaní románu *Nevesta hôľ* vychádza z pôvodného textu z roku 1946, ktorý nie je poznačený cenzorskými zásahmi nasledujúcich vydaní, dotýkajúcich sa prevažne náboženských výrazov. Román si tiež vyžiadal aktualizčné jazykové a štylistické zásahy. Výber z prozaickej tvorby završujú texty z posmrtno vydaného súboru *Dáma* (1966). Sem Kuzmíková opätovne zaraďuje novelu *Božia hra*, ktorá sa z ideologických dôvodov do tejto knižnej edície nedostala. Prozaickú tvorbu Františka Švantnera Kuzmíková rozširuje o nepublikované čitateľské poznámky autora k vlastnej tvorbe, o jeho úvahy o umení, kresťanstve, komunizme, atď. Výber dopĺňajú odborné názory na tvorbu Švantnera zaznamenané významnými analytikmi jeho diela (A. Matuška, J. Števček, O. Čepan, M. Šútovec, D. Kročanová – Roberts).

Július Paštéka pre Vydavateľstvo Michala Vaška zostavil v publikáciu **Andrej Žarnov: Môj domov jediný**. Je to objemné súborné básnické dielo známeho básnika a lekára, ktorý 30 rokov života strávil v exile. Publikáciu uvádza rozsiahla „literárnokritická skica“ ako J.

Paštéka skromne nazýva svoj vstupný text, ktorý obsahuje prenikavé interpretácie diel básnika, ktorého J. Paštéka situuje na čestné miesto vo vývinovom organizme slovenskej literatúry od „*Hollého po Beniaka*“. Ťažiskom knihy je súborné dielo A. Žarnova, ktoré okrem reedícií básnických zbierok obsahuje i básne uverejnené v periodikách. Publikáciu završuje výber z publicistických článkov, ankiet, rozhovorov a osobnej korešpondencie, ktorý umožňuje celistvý pohľad na tvorivé a ľudské osudy básnika.

Vo vydavateľstve Matice slovenskej vyšla antológia prózy slovenskej moderny **Koniec lásky**, ktorú pripravil špecialista na slovenskú literatúru z prelomu 19. a 20. storočia – **Michal Gáfrik**. Vo vstupnej štúdii zvýrazňuje tvorivé iniciatívy básnikov Slovenskej moderny v próze a poukazuje na neopodstatnenosť jedného názoru, ktorý sa z hľadiska literárnej histórie nadhlo stal konvenciou. „*V slovenskom kultúrnom povedomí – podoprenom aj tvrdeniami literárnej vedy – veľmi dlho pretrvával názor, že v slovenskej próze až hlboko do medzivojnového obdobia fakticky nijakých ohlasov moderných, európskych, myšlienkových a poetologických snažení nebolo, že pokračovala v rozprávačskom modeli a spôsobe vyjadrovania, ktorých základy položil ešte Kukučín a ktorého tematický okruh takmer nepresiahol životné osudy, videnie a myslenie dedinského človeka*“. Gáfrik sa snaží vyvrátiť túto vžitú predstavu o absencii moderných ideovo – poetických podnetov v slovenskej próze a dokázať, že prozaické ambície autorov slovenskej moderny neboli „*len okrajové*“.

Rok 2008 priniesol znova štyri kritické vydania, ktoré vzišli zo spolupráce Ústavu slov. literatúry SAV a Kalligramu. Do edície Knižnica slovenskej literatúry pripravil Milan Hamada publikáciu **Poézia katolíckej moderny**, Zora Prušková knihu: **Alfonz Bednár: Sklený vrch** **Alfonz Bednár: Sklený vrch**, Marta Součková výber z diela **Jozef Cíger Hronský: Prózy** a Marcela Mikulová knižný výber **Božena Slančíková Timrava: Prózy**.

Vysoko závažný je Hamadov reprezentatívny výber **Poézia katolíckej moderny**, ktorý je doplnený komentármi diel, kalendáriom aktivít a tvorivej činnosti, medailónmi autorov a obrazovou prílohou. Hamada uzatvára tento výber vyčerpávajúcim doslovom, ktorý nadobúda charakter vedeckej štúdie. Zvýšenú pozornosť venuje vývinovým súradniciam katolíckej moderny a jej formovaniu v kontexte medzivojnovkej literatúry. Analyzuje najmä obdobie nástupu tohto poeticko – generačného združenia, rozoberá názory Pavla Gašparoviča Hlbinu, ktorý „*ako katolícky básnik-kňaz s modernistickými ambíciami (...) už na začiatku formuluje program absolútnej poézie v bermondovskom duchu*“. Hamada si všíma dôsledky avantgardného pôsobenia na typologický výraz umeleckej štruktúry katolíckej moderny a jej básnické špecifiká vymedzuje porovnaním so slovenským nadrealizmom. Katolícka moderna „*s nadrealizmom má spoločný program očisťovania poézie od mimoestetických zložiek,*

smerovanie k novému lyrizmu...“ Hamada sa zamýšľa aj nad transcendentným a senzuálnym vnímaním básnického slova v katolíckej moderne. Interpretačné postrehy a množstvo faktických informácií predurčuje túto publikáciu na uplatnenie v pedagogickej praxi i na využitie v literárnovednom výskume.

Vysokoškolská pedagogička Marta Součková pripravila výber z diela žánrovo a štýlovo rôznorodého autora medzivojnového obdobia **Jozef Cíger Hronský: Prózy**, ktorý pozostáva z poviedok zo súborov realistického typu *U nás* (1923), *Domov* (1925), *Medové srdce* (1929) a *Tomčíkovci* (1933), tiež z expresionisticky ladených próz z knihy *Sedem sídc* (1934) a z experimentálneho románu *Pisár Gráč* (1940). Výber dopĺňa jedna poviedka – *Smiech Rozálie Ďurišovej* – z posmrtno vydaného súboru *Pohár z brúseného skla* (1964). Otázka foriem a charakteru komunikácie podnietila Součkovú k napísaniu doslovu *K spôsobom komunikácie v Hronského prózach a s nimi*. Esejistické zamyslenie začína parafrázou Wittgensteina, „*o čom sa nedá hovoriť, o tom treba mlčať – azda tiež platí, že len ten, kto vie byť ticho, dokáže zmysluplne vypovedať*“ a vyúsťuje v literárnom poznatku: „*mlčanie i hovorenie má v texte svoje miesto, na rozdiel od života však autor potrebuje slová na vyjadrenie ticha a naopak, v mnohých, najmä tragických situáciách, ich musí vynechať, hoci by v realite odzneli.*“ Součková sa dopracuje k typológii postáv a špecifikácii prehovorov, mlčania a komunikácie, determinovanej situáciou, prostredím, povahou vzťahu, dispozíciami a fatalizmom postáv. Reflexie, ktoré idú naprieč tvorivým vývinom Jozefa Cígera - Hronského a prenikajú svetom jeho protagonistov, Součková zakľučuje zistením: „*Hronského v naznačenom zmysle zaujímal predovšetkým vnútorný svet jednotlivca, nie vonkajšie dejiny ľudstva.*“.

Literárny historik **Michal Gáfrik** pre vydavateľstvo Matice slovenskej edične pripravil výber ***Martin Rázus: Zdvihnite život!***, doplnený bibliografiou autora. V sprievodnej štúdiu *Básnik tragiky života* sa Gáfrik díva na Rázusa ako na „*etickú osobnosť*“, teda človeka, ktorý vyvíjal enormné úsilie vo vytrvalom pátraní po „*zmysle ľudského bytia*“ a zvyrazňuje „*Rázusovo hľadačstvo*“, ktoré akceleruje vo výchovnom pôsobení jeho poézie.

Literárna historička **Tatiana Kusá** preložila z latinského originálu literárnu pamiatku z obdobia baroka – dielo ***Daniel Krman ml.: Itinerárium. Cestovný denník***. Autorka prekladu sa usilovala „*zachovať základné členenie Krmanovho štýlu*“ a zdôrazniť jeho beletristický charakter. Kusá sa opiera o reedíciu *Cestovného denníka* z roku 1969, jej spracovanie vysvetliviek vychádza zase z vydania z roku 1975.

Literárne informačné centrum (LIC) vydalo dvojjazyčný, slovensko-anglickom výber z poézie nedávno zosnulého veľikána slovenskej literatúry 20. storočia – ***Milan Rúfus: Niest' bremeno a spievať'/ To Bear the Burden and Sing***. Na prekladoch Rúfusa do angličtiny tu

má zásluhu básnik John Minahane a bibliografickú poznámku a doslov napísal **Viliam Marčok**. Sugestívne aj odborne fundovane zachytil vstup básnika do literatúry. Zamyslel sa nad Rúfusovým hľadaním dôstojného miesta v dobovom kontexte. Úsilie básnika vykresľuje dramaticky a politicky akcentuje ako vzdor proti nomenklatúre, keď píše: „*v kontexte domácej komunisticky angažovanej poézie si ho vyvzdoroval ťažko.*“

V oblasti literárnej histórie vychádza najväčšie množstvo publikácií, zvlášť úspešný bol najmä rok 2007. Išlo o kolektívne diela, slovníky a lexikóny, ale aj o zborníky z vedeckých konferencií, príspevky k vývinovej genéze sledovaných období a autorov, či interpretačné sondy, ktoré interpretované diela začleňujú do historického rámca a vývinových súradníc súdobej slovenskej literatúry. Monografie boli zamerané na konkrétneho autora alebo generáciu. Časť týchto publikácií je viacúčelová, využiteľná nielen v literárnovednom výskume, ale i vo vyučovacom procese.

V roku 2006 pokračovalo Knižné centrum v Žiline vo vydávaní malých lexikónov určených pre študentov stredných škôl. Igor Válek, ktorý pripravil *Malý lexikón diel, slovenskí autori*, vyznačujúci sa zrozumiteľnosťou a prehľadnosťou. V Ústave slovenskej literatúry SAV pod vedením R. Chmela vznikol *Slovník slovenskej literatúry 20. storočia*, ktorý zahŕňa približne 200 obsažných hesiel aj s odkazmi na odborné zdroje. Antológiu zo slovenského realizmu orientovanú na pedagogickú prax, nazvanú *Slovenský realizmus I. – II.* (Tatran) pozorne pripravili Valér Mikula a Marcela Mikulová, ktorá sa dlhodobo venuje problematike literárneho realizmu. Študentom stredných a vysokých škôl je adresovaný aj tretí zväzok populárnej *Panorámy slovenskej literatúry* (SPN), napísaný štyrmi vysokoškolskými pedagógmi. L. Čúzy, P. Darovec, I. Hochel a Z. Kákošová, ktorí si rozdelili oblasti záujmu na poéziu, prózu, drámu a najnovšiu literatúru, vytvorili názorné dejiny slovenskej literatúry od roku 1945 až po súčasnosť. Obdobiu schématizmu v slovenskej literatúre, konkrétne 50. rokmi 20. storočia sa vo odbornej publikácii *Schéma a dogma*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Katolíckej univerzity v Ružomberku, venuje vysokoškolský pedagóg Anton Lauček.

Literárne informačné centrum vydalo druhýkrát rozšírené *Dejiny slovenskej literatúry III*, ktoré napísal kolektív autorov pod vedením Viliama Marčoka. Druhé vydanie je obohatené o rozsiahlu Marčokovu kapitolu *Premeny literárnej vedy a kritiky*, v ktorej autor považuje vedu a kritiku povedľa pôvodnej tvorby za plnohodnotnú súčasť literárnej histórie.

Takisto vyšlo niekoľko hodnotných monografií. Literárna vedkyňa **Jana Kuzmíková** – autorka monografie *Modernizmus v tvorbe Ivana Horvátha* (Veda) sa zaoberá ťažiskovými

prózami autora v širších kultúrnych a filozofických súradniciach doby. Literárny vedec a kritik **Vladimír Barborík** venuje zvýšenú pozornosť poetike a stratégii písania Gejzu Vámoša v monografii *Prozaik Gejza Vámoš* (SAP), ale nezabúda ani na jeho videnie sveta a filozofické názory, ktoré odkrýva aj prostredníctvom Vámošovej publicistiky, ktorou si vypomáha i pri interpretácii literárnych diel. Barborík nachádza spojitosť Vámošovho lekárskeho povolania s tvorbou a dokazuje ich analýzou.

Literárny historik **Michal Gáfrík** napísal monografiu *Básnik Janko Jesenský* (Slovenský spisovateľ), ktorá je výsledkom sústredného systematického výskumu Jesenského poézie, ktorou sa Gáfrík už zaoberal v publikácii *Poézia slovenskej moderny*, kde jej vyhradil dve kapitoly. Tentoraz podáva komplexnejšie svedectvo o „*neutíchajúcej básnickej aktivite*“ Jesenského, ktorú začleňuje do širších literárnych aj spoločenských súradníc.

Z vedeckých zborníkov, ktoré vyšli v roku 2006 možno upozorniť na dva. Prvý zborník *Štyridsiate roky 20. storočia v slovenskej literatúre*, ktorý vzišiel z medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, predstavuje nielen sústredené interpretačné sondy do tvorby autorov, ale pokúša sa aj o vytvorenie „literárnohistorického modelu literatúry. Druhý zborník *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 1989* zostavila literárna vedkyňa **Marta Součková**. Prináša materiály zo prvej série vedeckých konferencií, ktoré sa z časovým odstupom dvoch rokov konajú na pôde Prešovskej univerzity. V rokoch 2007 a 2009 vyšlo druhého a tretieho pokračovania tohto zborníka. Cieľom konferencii je snaha o vývinovú syntézu a dosiahnutie celistvého pohľadu na stále otvorené obdobie literárnych dejín po roku 1989, ktoré zasahuje do našej prítomnosti. Hodnotové a kvalitatívne vyhaňovanie literárnej produkcie ako predpoklad syntézy sa skladá z mozaiky jednotlivých príspevkov, ktoré sa prelínajú v spoločnom záujme o získanie komplexného obrazu.

Vedecké práce, monografie a zborníky zaoberajúce sa problematikou literárnej histórie dominovali aj v roku 2007. Kľúčový význam majú štyri publikácie, ktoré vyšli v Literárnom informačnom centre. Najzávažnejšou z nich sú *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960* (LIC), ktoré napísal profesor **Ondrej Sliacky**. Čerpal z bohatého pramenného materiálu, ktorý mu poskytla najmä vlastná vedeckovýskumná práca. Sliacky svoju publikáciu osnoval ako pútavý príbeh dejín. Autor sa zaoberá vznikom, vývinom a napredovaním tohto špecifického typu literatúry, ktorá „*je dnes legitímnou súčasťou národnej kultúry*“. Sliacky postupoval od „*pokusov o knihy*“ slúžiacich na didaktické a mravokárne účely v osvietenskom období, vývinovými úskaliami až na prah súčasnosti. Sliackeho

„Dejiny“ ponúkajú množstvo portrétových štúdií organicky včlenených do vývinového procesu.

Stanislav Šmatlák, nedávno zosnulý literárny historik, je autorom už štvrtého vydania literárnohistorickej práce *Dejiny slovenskej literatúry* (LIC), ktorá nestráca svoju podnetnosť ani dvadsať rokov od svojho prvého vydania. Rovnako vo štvrtom vydaní vyšiel aj druhý diel Šmatlákovej literárnohistorickej syntézy *Dejiny slovenskej literatúry II.* (LIC), ktorý završuje systematické sledovanie vývinových súradníc prezentáciou interpretačných prienikov do modernej slovenskej literatúry (1918 – 1948). Obidve práce je precízne a bohato štruktúrované, majú vysokú informatívnu aj inšpiratívnu hodnotu, ponúkajú ucelený pohľad a sú čitateľsky prítiažlivé.

Literárny kritik, prozaik a nadšenec pre vedeckú fantastiku **Miloš Ferko** sa pokúsil o syntetické *Dejiny slovenskej fantastiky* (LIC). Ich cieľom je „poskytnúť prehľad o oblasti, ktorá dosiaľ nebola centrom záujmu literárnej vedy ani literárnej histórie“. Ferkovi ide o prehĺbené poznanie vývinu fantastickej literatúry, ktorej začiatky „umiestňuje“ do obdobia literárneho romantizmu, v žánrových podobách folklórnej a historickej povesti. Autor uplatňuje chronologický prístup a všima si prepojenosť subsystému fantastickej literatúry s tzv. hlavným prúdom, vzájomné ovplyvňovanie a prekrývanie.

Do kategórie vysokoškolských a stredoškolských učebníc, orientovaných na vyučovací proces zaradíme knihu *Príručka k dejinám staršej slovenskej literatúry*, ktorá vyšla na Filozofickej fakulte UCM v Trnave. Literárna historička **Zuzana Kákošová** v nej prezentuje závažné staroslovienske písomnosti a diela stredovekej, renesančnej a barokovej literatúry a zachytáva vnútornú vývinovú kontinuitu. Všima si ideovotematické súvislosti v tvorbe výrazných predstaviteľov, žánrové premeny aj medziliterárne vzťahy. Sleduje aj nadväznosť na kontexty súdobých európskych literatúr.

Literárny vedec **Jozef Minárik** vydal knihu *Z klenotnice staršieho písomníctva I.* (Tatran), v ktorej uplatňuje popularizačné hľadisko. Ide o zaujímavé čítanie, ktoré súčasníkov nenúteným spôsobom približuje literárnu tvorbu autorov časovo odľahlého stredoveku. Minárikova publikácia je využiteľná v pedagogickej praxi, aj ako textový podklad k literárnohistorickým kurzom.

Podobne koncipovaná je antológia *Slovenskí romantici. Poézia I.* (Tatran), ktorú zostavil literárny historik **Cyril Kraus**. Prístupnou formou a spôsobom zovšeobecňovania podstatných zistení je určená na vzdelávacie účely, pre potreby stredoškolského a vysokoškolského štúdia. Publikáciu dopĺňajú výstižné portréty predstaviteľov romantizmu..

Osobitnú kapitolu v roku 2007 tvorili monografie, ktoré sa vyznačovali rôznorodým prístupom. Literárny kritik **Peter Darovec** v monografii **Pavel Vilikovský alebo prepísať sa k citu, prečítať sa k zmyslu** (Kalligram) naznačuje interpretačný prístup, ktorý napĺňa želanie z prebalu Vilikovského knihy *Kôň na poschodí, slepec vo Vrábľoch* (1989), aby sa čitatelia stali spoluautormi a tvorivo sa podieľali na dotváraní literárnych textov. Darovcove hodnotenia Vilikovského prózy si zachovávajú sviežosť kritických reakcií aj bezprostrednosť čitateľského zážitku a dovoľávajú sa diskusie.

Známy literárny teoretik, profesor **Milan Jurčo** vytvoril monografiu **Obnažovanie koreňov. Paralely života, tvorby a reflexií Juraja Kuniaka** (Matica slovenská), ako mozaiku vlastných interpretačných prienikov, ale aj hodnotiacich pohľadov iných literárnych kritikov z rôznych časopisov. Tieto články Jurčo priamo transponuje do svojej knihy. Pričom zachováva pluralitu názorov, ktoré vyplynuli zo širokého spektra ideovotematických podôb a formálnych prvkov Kuniakovej poézie. Dielo Juraja Kuniaka pripodobňuje k zemitej poézii „*barda slovenského básnictva Milana Rúfusa*“. Zvýrazňuje etický rozmer básnika a jeho hĺbku pohľadu do medziludských a partnerských vzťahov, výrazne zasiahnutých súčasnosťou. Publikácia je mnohorozmerným priestorom, kde si čitateľ môže nájsť vlastnú cestu k básnikovi.

Popredná teatrologička **Dagmar Inštitorisová** v publikácii **Čítanie v myslí dramatika (Karola Horáka)** sa zaoberá estetickou koncepciou Horákovskej dramatickej tvorby, reflektuje poetologický zreteľ jeho drám a ich špecifickú obraznosť, ale aj kritickou reflexiu Horákovského diela. Publikácia obsahuje DVD s ukázkami Horákových inscenácií a hier. Výrazným plusom Inštitorisovej knihy o Horákovovi je jej príťažlivosť, aj to, že sa nesnaží interpretačne vyčerpať autorovo dielo, ale skôr upozorniť na to „*v čom spočíva krása*“, ktorá sa v ňom skrýva.

Známa mienkotvorná literárna kritička 90. rokov **Stanislava Repar** (Chrobáková) publikovala dielo **Ohnisko reči alebo mlčanlivá hĺbka horizontu** (Kalligram), ktoré je svedectvom o mnohostranných aktivitách tejto autorky. Publikácia Stanislavy Repar čitateľa uvádza do svojich životných osudov, čím napĺňa typologické kritérium súborného diela. Kniha prináša aj analytické sondy do slovenskej poézie a problematiky feministickej filozofie, ktoré vychádzajú z autorkinej dizertačnej práce *Situácia básne* (1994) a publikačných výstupov grantového projektu *Semiotika mlčania* (2000).

Básnik, dramatik a publicista, člen tzv. trnavskej skupiny – **Lubomír Feldek** beletrizoval svoj spisovateľský životopis v knihe **Prekliata trnavská skupina** (Columbus). V súbore článkov publikovaných predtým časopisecky, sa Feldek vracia do obdobia nástupu konkretistov (J. Mihalkovič, J. Ondruš, J. Šimonovič), naznačuje širšie spoločenské a

politické podmienky od roku 1945, sleduje proces postupného uvoľňovania kultúrnej atmosféry, v ktorom nachádza stimuly konkretizmu, prispievajúce k vzniku a rozvoju tohto generačno-poetického hnutia, ktoré významne ovplyvnilo vývinové napredovanie slovenskej poézie. Osud trnavskej skupiny Feldek pripodobňuje francúzskym prekliatym básnikom a tvorbu konkretistov sprítomňuje subjektívnym výberom. Publikácia prináša informácie z prvej ruky, čo môžeme považovať za jej významný prínos.

Členky Zaujmového združenia Aspekt **Jana Cviková** a **Jana Juráňová** zostavili reprezentatívny výber z literárnej a publicistickej tvorby Hany Gregorovej (1885 – 1958) *Slovenka pri knihe* (Aspekt), ktorý je inšpirovaný Gregorovej dielom *Slovenka pri krbe a knihe*. Výber má premyslenú štruktúru a jasne stanovený cieľ. Predstavuje žánrovo pestrú literárnu tvorbu a publicistiku autorky, ktorej nebolo ľahostajné postavenie ženy vo vtedajšej spoločnosti, jej pasivita a ustavičné zotrvávanie v područí. Cviková a Juráňová vytvorili komplexný osobnostný portrét Hany Gregorovej.

Vysokoškolskí pedagógovia (Zuzana Kákošová, D. Kročanová – Robertsová, Laholovi, Ján Zambor, Ladislav Čúzy...) z bratislavskej Filozofickej fakulty UK nadviazali na sériu ucelených obrazov literárnych osobností v publikácii *Portréty slovenských spisovateľov 4.*, (Vydavateľstvo UK). Autori využili osvedčenú metódu spojitosti životných, profesijných a literárnych míľnikov prezentovaného spisovateľa a interpretačne prenikajú do takých diel, ktoré prispeli k formovaniu literárneho života. V centre pozornosti autorov 4. série „portrétov“ stoja predstavitelia slovenskej literatúry 2. polovice 20. storočia.

Vysokoškolskí pedagógovia **Igor Hochel**, **Ladislav Čúzy** a **Zuzana Kákošová** sa zaoberali súčasným stavom literatúry v spoločnej publikácii *Slovenská literatúra po roku 1989* (Literárne centrum, Bratislava). Ide o chronologicky štruktúrovanú prácu, ktorá uplatňuje literárnokritické hľadisko a portrétistický prístup. Ťažisko práce je v zachytení literárneho procesu. Historiografickým zamysleniam a hodnotovo-informatívnym interpretáciám nemožno uprieť snahu o vývinovú syntézu skúmaných literárnych druhov. Z podnetných prienikov do slovenskej „ponovembrovej“ literatúry, ktoré sa reľazia prostredníctvom výrazných autorských osobností a publikačných rozletov, vyvstáva vedomie zradnosti definitívnej kategorizácie a komplexného zhodnotenia, v čase prebiehajúcej diskusie „*otvoreného obdobia našej súčasnosti.*“

Zborník *Literárnokritická reflexia slovenskej literatúry 2006* (Ars Poetica + USL SAV), obsahuje príspevky, ktoré majú bilančný aj analyticko-hodnotiaci charakter. Autori príspevkov reagujú na esteticky účinné, vývinovo produktívne a hodnotovo závažné pôvodné literárne diela, ktoré boli publikované v roku 2005.

Aj v roku 2008 vzniklo významné množstvo literárnohistorických publikácií. Išlo prevažne o monografické práce, ktorých autori rozličnými metódami reflektovali tvorbu konkrétneho autora, generácie alebo etapy literárneho vývinu. Ambíciou niektorých publikácií bolo súčasne osloviť široké čitateľské publikum.

Práve to si vzali za cieľ literárni historici **Augustín Mat'ovčík**, **Peter Cabadaj** a **Pavol Parenička**, ktorí pripravili *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia* (Literárne informačné centrum a Slovenská národná knižnica). Ide o rozširujúce vydanie rovnomenného lexikónu z roku 2001. Slovník je koncipovaný ako široký výber „*básnikov, prozaikov, dramatikov, literárnych a kultúrnych historikov, vedcov a kritikov*“. Kritériom výberu autorov sa stala „iba“ jediná, ale problematická podmienka publikovania literárnych diel po roku 1900. Prehľadnou kompozíciou a vecným spracovaním hesiel slovník naozaj uspokojí široký okruh čitateľskej verejnosti.

Literárny historik a pedagóg **René Bilik** v publikácii *Duch na reťazi* (Kalligram) vychádzal zo zistení, ktoré uverejnil v monografiách *Industrializovaná literatúra* (1994) a *No a čo* (2001). Zaostruje pohľad na skryté mechanizmy literárneho procesu a života v období totalitného režimu (1945 – 1989), v ktorom boli produkty umeleckej tvorby neraz nástrojmi moci. Vyslovuje názor, že „*v žiadnom dynamickom systéme... nejestvuje len jednosmerný pohyb jeho zakladajúcich komponentov*“. Táto publikácia je cenným príspevkom k dejinám literárneho myslenia na Slovensku.

Literárna vedkyňa **Zora Prušková**, ktorá sa sústreďuje na problematiku súčasnej literatúry vydala reedíciu monografie *Keď si tak spomeniem na šesťdesiate roky...* (Ars Poetica), ktorá zahŕňa analytické štúdie, napísane pomerne komplikovaným, ale kultivovaným vedeckým štýlom. Prušková pracuje s metódou hĺbkových interpretačných sond, preniká do literárnych diel generácie 56 (R. Sloboda, V. Šikula, J. Johanides, P. Viličkovský, D. Mitanu, atď.), pričom využíva postštrukturalistické a postmodernistické podnety R. Barthesa, R. Rortyho a J. - F. Lyotarda.

Literárny vedec a prozaik **Tomáš Horváth** publikoval monografiu *Ján Hrušovský a modernizmus* (Slovak Academic Press). V súbore prísne analytických štúdií sa Horváth zamerával na doposiaľ málo prebádanú Hrušovského prozaickú tvorbu medzivojnového obdobia. Interpretuje poviedky súboru *Pompíliova Madona* (1925), novelu *Muž s protézou* (1925) a prózu *Dolorosa* (1925), v ktorých Hrušovský zobrazuje zážitky z čias 1. svetovej vojny a pobytu v Taliansku. Publikácia Tomáša Horvátha je cenná najmä v jednotlivostiach, v interpretačných postrehoch a zisteniach. Na základe dôsledných analýz vybraných próz, reflektuje prvky, ktoré boli pre Hrušovského autorský štýl špecifické. Za také možno

pokladať variácie motívu smrti či esteticky účinné a individualizované vytváranie postavy osudovej ženy (femme fatale).

Mladý literárny vedec s básnickou skúsenosťou **Ján Gavura**, debutoval zaujímavou monografiou **Ján Buzassy** (Kalligram). Vytvoril vlastný interpretačný model Buzassyho poézie a ponúkol prvý ucelený pohľad na jeho tvorbu. Gavura poukázal najmä na spojitosť životných a tvorivých osudov básnika. „*J. Buzassy hneď na začiatku svojej tvorby spojil básnické umenie s umením života a za spoločné východisko a cieľ si zvolil mravný imperatív*“.

Spisovateľ **Jozef Leikert** vytvoril popularizačnú monografiu **Taký bol Ladislav Mňačko**, ktorej hodnota spočíva v množstve nazhromaždených archívnych materiálov, ktoré zviditeľňujú dosiaľ nepoznané zákutia dynamického života a tvorivej práce tohto kontroverzného beletristu a publicistu. Leikert pri spracovaní náročnej témy využíval „*modernú metódu oral history, ktorá patrí medzi najprogresívnejšie pri tvorbe vedeckých diel*“, pričom mohol čerpať z vlastných spomienok na Ladislava Mňačka.

V roku 2008 vyšiel na CD-nosiči zborník **Podoby outsiderstva v umeleckej literatúre** (Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica), ktorý zostavili **Zuzana Bariaková** a **Martina Kubealáková**. Jedným z atribútov príspevkov zaradených do zborníka je čitateľská príťažlivosť, ktorú si vyžiadalo spracovanie atraktívnej výskumnej témy. Ďalším, a dôležitým, atribútom, sú početné impulzy, ktoré prináša pre budúci výskum.

Silne popularizačný pól literárnej histórie reprezentuje fiktívna biografická Ilony Országhovej **Žila som s Hviezdoslavom**, ktorú napísala **Jana Juráňová**. Kniha sa dotýka problematiky literárnej histórie iba okrajovo, faktografickým vykreslením kontextu doby a rodinného zázemia veľikána slovenského realizmu – Pavla Országha Hviezdoslava.

Aj v oblasti literárnej teórie sa objavilo niekoľko zaujímavých titulov. V tejto sfére sa v roku 2006 činil predovšetkým **Tibor Žilka**. Vydal teoretický slovník **Vademecum poetiky** (Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, Nitra), ktorý nadväzuje na svoje dielo Poetický slovník z roku 1987. Vademecum prináša množstvo termínov a pojmov, ktoré autor vysvetľuje z hľadiska postmodernej literárnosti, čo je kľúčový rozdiel oproti Poetickému slovníku, kde Žilka reflektoval pojmy v rámci komunikačnej poetiky. Problematikou postmoderny sa Tibor Žilka zaoberá v knihe **(Post)moderná literatúra a film** (ULUK). Ide o súbor štúdií o rôznych otázkach, ktoré prináša postmoderna, ako intertextualita, tvorivá recepcia alebo prelínanie druhov umenia.

Poetike, motivickej štruktúre a premenám lyrického hrdinu sa v publikácii **Básnik a láska**, (UMB, BB) venoval vysokoškolský pedagóg **Jozef Tatár**. V básnickej tvorbe Kalinčiaka,

Francisciho, Podjavorinskej, Krčméryho a Smreka skúma variácie erotických motívov odborne podmienené literárnym vkusom a ovplyvňované spoločenskými konvenciami. Básnik a literárny vedec **Peter Milčák** knižne vydal štúdie na tému *Postava a jej kompetencie v rozprávkovom svete* (Modrý Peter), v ktorých analyzuje rôzne varianty postáv v autorských aj ľudových rozprávkach. Milčák prehľbuje doterajšie poznanie rozprávkového žánru.

V rámci literárnej teórie vyšli v roku 2007, tak ako v tom predchádzajúcom roku štyri tituly. Výraznou mierou sa o to zaslúžil nedávno zosnulý literárny teoretik a pedagóg **František Štraus**. Jeho publikácia *Slovník poetiky* (LIC) je adresovaná záujemcom o literatúru, ktorých spája vnútorne zdôvodnený záujem o poéziu. Štrausov výkladový slovník zahŕňa takmer výlučne pojmy súvisiace s poéziou a poukazuje na rozmanitosť žánrových foriem, veršových tvarov, využitia štylistických figúr a poetologických postupov. Štraus zvyrazňuje popularizačný aspekt pri spracovaní pojmoslovnia, preto je táto publikácia schopná osloviť aj širšie spektrum čitateľov. **František Štraus** je autorom aj teoretickej práce *Poézia a verš (Verzologické praktikum)* (VSSS), ktorá završuje odbornú trilógiu, ktorú spoluvytvára so širšie koncipovaným dielom *Príručný slovník literárnovedných termínov* (2002) a syntetickou odbornou prácou o verši *Základy slovenskej verzológie*. Publikácia *Próza a verš* je pravom slova zmysle textovou príručkou, pretože uvádza teoretické poznatky do praxe a pomáha najmä vysokoškolským študentom osvojiť si ich vo vnútorných súvislostiach textovej štruktúry a vývinového procesu.

Mladý literárny vedec **Roman Mikuláš** sa predstavil literárnoteoretickou prácou *Predpoklady a formy literárnej recepcie*, ktorá vyšla s podtitulom: *Znázornené na príklade poviedky Petra Handckeho: Strach futbalového brankára pred jedenástkou*. (VEDA). Mikuláš sleduje možnosti uplatnenia pojmy hermeneustickej fenomenológie a semiotického štrukturalizmu aj prakticky a modelovo na spomenutej poviedke Petra Handckeho. Kniha potvrdzuje erudíciu autora a prispieva dialógu o možnostiach literárnej recepcie.

Literárny kritik a redaktor **Peter Glocko ml.** v knihe *Amen, zabil babu kamen* (Matica slovenská) pozoruje humor a smiech dobových premenách od obdobia stredoveku až na prach súčasnosti. Reflexie autora o humore v literatúre sa opierajú najmä o terminologické slovníky a články Vladimíra Pevného. Autorský zámer P. Glocka súvisí s podstatou humoru a napĺňa ambície zábavne priblížiť čitateľom túto zaujímavú tému.

Počet teoretických publikácií sa nezmenil ani v roku 2008. Prispel k tomu literárny vedec a pedagóg **René Bilík** knihou *Historický žáner v slovenskej próze* (Kalligram), v ktorej vníma historický žáner v pohybe dejín aj v zrkadlení literárneho života ako pružný organizmus, utvárajúci sa na priesečníku umeleckých smerov a spoločenských podnetov. Autor sa hlási

„ku genologickej koncepcii, ktorá žánre pokladá za formy videnia a chápania skutočnosti, funkčne orientované na splnenie cieľa“, ktorý „sa zvykne stotožňovať s estetickým zážitkom chápaným ako možnosť prežiť cudziu životnú situáciu ako svoju“. Bílikovi sa podarilo vniknúť do hĺbky štruktúrnych a vývinových súvislostí natoľko zásadne, že jeho zistenia obohacujú tradičné poznatky a predstavujú podnetný zdroj výskumu.

Známy teoretik a historik literatúry science-fiction **Ondrej Herec** sa knihou **Z teórie modernej fantastiky** (LIC a Vydavateľstvo Michala Vaška) pokúsil o ustanovenie teórie modernej fantastiky. Vychádza z nadšenia pre fantastiku a tvrdí, že „príbehy sú miesta, kde sa rodia zázraky“. Vo vymedzení teoretických pojmov vedeckej fantastiky sa opiera o formalistický princíp ozvláštnenia. Autor sa zaoberá odrazom tradície a ľudovej slovesnosti v modernej fantastike, uvažuje o žánrovej skladbe fantastickéj literatúry, aj o mýtoch populárnej kultúr, analyzuje literárnych hrdinov z hľadiska rodovej príslušnosti. Venuje sa i špecifickým témam, napríklad upírskej erotike alebo hororovému žánru.

Traja predstavitelia mladej vedeckej generácie **Juraj Malíček**, **Michaela Malíčková** a **Peter Zlatoš** spojili sily a zostavili **Zborník o populárnej kultúre so smerodatným podtitulom Podkultúrny hrdina vo virtuálnej realite** (Vydavateľstvo UKF, Nitra), v ktorom sa venujú estetickým princípom literatúry a masovej kultúry: Zborník zahŕňa výkladovo a informatívnu štúdiu J. Malíčka *Hľa popkultúrny hrdina (Typológia popkultúrneho hrdinu)*, ďalej dva príspevky Petra Zlatoša: *K tvarosloviu a estetike videohier* a *Digitálna technológia a interaktivita*, ktoré sú z hľadiska literatúry zaujímavé zamyslením o vplyve interaktívnej komunikácie na vytváranie jazykových modelov a napokon sviežu štúdiu Michaely Malíčkovej *Tematizácia herných modelov filmovým médium*.

Prínosná je samostatná teoretická práca Juraja Malíčka **Vademecum popkultúry. Estetika popkultúry s dôrazom na jej okraj, perifériu subžánre** (UKF). Táto odborná príručka svižne a názorne reflektuje východiská, obsah a ciele popkultúry a pokúša sa bližšie špecifikovať vzťah umeleckej periférie k centru. Podstatnú časť publikácie napĺňa primárny autorský zámer, tvorí ju užitočné terminologické *vademecum popkultúry*. Abecedne zoradené heslá glosujú žánrovú skladbu popkultúry, jej výrazové prostriedky a postupy.

Literárnu komparatistiku, reflexiu zahraničných literatúr a teóriu prekladu zastupovali v roku 2006 dve knihy. Literárna vedkyňa **Soňa Paštéková** publikovala **Moderné inšpirácie ruskej literatúry** (USL SAV), kde prehľadne spracovala vývin ruskej literatúry od roku 1890 po 30. roky 20. storočia. Charakterizovala dôležité literárne prúdy: symbolizmus, akmeizmus, futurizmus, imažinizmus a prepojila ich s tvorbou najvýraznejších predstaviteľov. Literárny

vedec a prekladateľ **Ján Jankovič** vydal monografiu *Srbská dráma na Slovensku* (JUGA), v ktorej sa zameril na evidenciu a interpretáciu srbských hier, ktoré boli predvádzané na slovenských javiskách, pričom si všíma aj kritický a divácky ohlas na tieto hry.

Na poli komparatistiky, translatológie a teórie prekladu v roku 2007 vyšli štyri publikácie: dva zborníky, samostatné dielo a antológia. **Eva Maliti-Fraňová**, autorka monografickej práce s názvom *Tabuizovaná prekladateľka Zora Jesenská* (Veda), sa pokúsila „o odtabuizovanie a vedeckú reflexiu“ významnej osobnosti slovenského prekladu. Maliti-Fraňová sa Zore Jesenskej venuje systematicky od roku 1990, a preto uvedomila úskalía svojho zámeru, ktorý predstavuje „cestu plnú zákrut i slepých uličiek s ustavičnými návratmi na začiatok výskumu“. Prínos publikácie spočíva najmä v odkrytí málo známych súvislostí medzi životnými údelmi, tvorivým vývinom známej prekladateľky a kultúrnou a politickou atmosférou po roku 1945.

Ďalšie ovocie na poli teórie prekladu priniesol zborník osobností slovenskej a českej translatológie nazvaný *Myslenie o preklade* (Kalligram – Ústav svetovej literatúry SAV), ktorý zostavila ho **Libuša Vajdová**. Odborné práce zaradené do zborníka vylučujú popularizačné hľadisko, zaoberajú sa špecifickou problematikou a sú podnetné najmä v odborných translatologických kruhoch.

Literárna vedkyňa, profesorka **Anna Valcerová** zostavila zborník *Vzťahy a súvislosti v umeleckom preklade* (Prešovská univerzita), zahŕňajúci príspevky z medzinárodnej vedeckej konferencie. Zborník sa vyznačuje tematickou rôznorodosťou príspevkov, ktoré majú interdisciplinárny charakter a translatológiu posúvajú do súvislosti s etnológiou, semiotikou či kulturológiou. Zostavu zborníka tvorí viac ako tridsať odborných štúdií. Výber je teda naozaj široký a dokazuje pestré výskumné zámery prispievateľov.

V roku 2008 nastal v oblasti porovnávacej literárnej vedy/ komparatistiky a teórie prekladu/ translatológie výraznejší nárast. Táto početnosť na kvalite netrčila a vychádzala z potreby medzikultúrnej komunikácie. Literárne teoretičky **Judit Görözdi** a **Gabriela Magová** zostavili dvojjazyčný slovensko-maďarský vedecký zborník *Tvorivosť literárnej recepcie/ Az irodalmi recepció kreativitása* (ÚsvL SAV a Veda), ktorý obsahuje duplicitné príspevky napísané v pôvodnom jazyku aj preložené. Príspevky spája potreba riešiť otázky porovnávacej literárnej vedy, teórie prekladu aj teoretické otázky literatúry. Spoločným znakom príspevkov je tiež záujem a úsilie riešiť otázky kultúrnej identity, pluralitného presahovania kultúr a areálového ovplyvňovania maďarskej a slovenskej literatúry.

Teoretik a prekladateľ **Ján Jankovič** vydal dvojjazyčný výber, nazvaný *Poézia slovensko-srbskej vzájomnosti 1827 – 1938* (Juga, Bratislava). Táto zahŕňa odborné reflexie autora,

ktorých ústredným pojmom sa stalo inšpiratívne prelínanie dvoch blízkych slovanských kultúr. Jankovič prelínanie vníma ako ideovo-estetický rozmer tvorivej činnosti aj literárnovedného výskumu, ktorý určuje vzájomné ovplyvňovanie ako prejav personálnych vzťahov a spoločného publikačného priestoru. Publikácia je doplnená portrétmi srbských a slovenských spisovateľov.

Literárna vedkyňa **Jana Truhlářová** prostredníctvom knihy *Na cestách k francúzskej literatúre* (Veda) predstavila stručné prehľadové dejiny prekladu a recepcie francúzskej literatúry. Jej kniha sleduje tiež osvetové ciele, reflektuje príjem frankofónnej kultúry v slovenskom literárnom prostredí a približuje osobnosti, ktoré prispeli k zviditeľneniu francúzskej literatúry systematickou vedeckou činnosťou. Vyzdvihuje najmä individuálny prínos Jozefa Felixa, ktorý si už dlhšie zaslúžil sumarizačnú monografiu. V roku 2008 sa jej dočkal a pričínal sa o ňu renomovaný literárny vedec **Július Paštéka**. V monografii *Jozef Felix ako literárna osobnosť* (Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov) koncentruje pozornosť na všestranné aktivity tohto literárneho vedca, nekompromisného kritika, ktorý sa nezriedka dostával do polemických sporov v otázkach pôvodnosti literárnych diel. Pozornosti Paštěku neunikne ani Felixov prínos z pozície mimoriadne čínorodého prekladateľa, ktorý do slovenčiny preložil viac než päťdesiat kníh z rôznych románskych jazykov.

Zborník *Esteticko-antropologická koncepcia literatúry a Andrej Červenák* (Univerzita Konštantína Filozofa) obsahuje príspevky z rovnomennej konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti životného jubilea profesora A. Červenáka v roku 2007. Zborník sa dotýka problémov literárnej komparatistiky a teórie literatúry. Prostredníctvom rekapitulačných štúdií inšpiruje a súčasne vzdá poctu jubilujúcemu rusistovi, ktorého osobnosť už dávno zviditeľnila jeho vedecká práca.

Na kultúrne a literárne vzťahy centruje pozornosť zborník štúdií a osobnostných portrétov *Osobnosti ruskej a ukrajinskej emigrácie na východnom Slovensku* (Štátna vedecká knižnica, Prešov), ktorý zostavili literárna historička **Lubica Harbuľová**, poetka **Mária Ňachajová** a rusistka **Lubica Babotová**. Štúdie a články zaradené do zborníka sledujú činnosť osobností emigrácie z rôznych odvetví kultúrneho života, ktoré presídlili do Československa v 20. rokoch 20. storočia v rámci emigračnej vlny, ktorý bola výrazom nesúhlasu s októbrovou revolúciou.

Literárnu kritiku a publicistiku v roku 2006 reprezentuje iba jediné dielo. Nie je to nič nezvyčajné, pretože špeciálne publikácie kritikov sú na knižnom trhu zriedkavým javom.

Vznikajú buď z vonkajšieho podnetu a nutnosti reakcie alebo z vnútornej potreby rekapitulácie určitej fázy vlastnej literárnokritickej činnosti.

Jozef Bžoch, ktorý sa literárnej kritike venuje dlhodobo a systematicky je autorom publikácie *Literárne štvrťky* (Kalligram). Ide o knižný výber recenzii, ktoré pravidelne vychádzali vo viacerých denníkoch, predovšetkým však v denníku Sme. Bžoch pristupuje k hodnoteniu sa kníh výberovo, riadi sa vlastnými preferenciami a hľadá pozitívne momenty posudzovanej literatúry.

V roku 2007 zastupovali literárnu kritiku dve knihy. Popredný literárny kritik a historik **Július Vanovič**, pripravil svojrázny portrét – mozaiku časovo vyhranených aj nadčasových názorov na výraznú osobnosť slovenskej kritiky *Chvála a skepsa*, ktorý charakterizuje podtitul *Kniha o Alexanderovi Matuškovi* (Fragment). Publikácia reaguje na knihu Alexandra Matušku *Osobne a neosobne* z roku 1983, obsahujúcu sériu šiestich rozhovorov, pôvodne publikovaných v Slovenských pohľadoch (1971, č. 1 – 12), ktorých iniciátor – J. Vanovič – je v uvedenej knihe zámerne zamlčovaný. Vanovič približuje okolnosti týchto rozhovorov, ktoré dotvárajú portrét A. Matušku. Celkom logicky smeruje ku konfrontácii vlastných hodnotení vyslovených v minulosti so svojimi súčasnými pohľadmi na A. Matušku.

Do oblasti literárnej kritiky publicistiky môžeme zaradiť knihu *Letokruhy Literárneho týždenníka 1988 – 2006* (CCW), ktorú zostavil **Jozef Bob**. Publikácia má bilančný a spomienkový charakter, zachytáva necelých 20 rokov Literárneho týždenníka, ktorý prešiel rôznymi premenami a turbulenciami, ale neustále sa významne podieľal na reflektovaní literárneho aj spoločenského diania na Slovensku. Vybrané úvahy a polemické články, pôvodné literárne diela a preklady, kritiky a recenzie, ankety a rozhovory sú rozčlenené do jednotlivých rubriík, podobne ako v štruktúre tohto týždenníka.

Rovnako dve literárnokritické knihy vyšli aj v roku 2008. Autorom jednej z nich je opäť literárny kritik a esejista **Jozef Bob**. Knihou *Krížová cesta kultúry* (Matica slovenská) mieri do priestorov literárnej kritiky a publicistiky. Do publikácie zaradil vlastné reflexie o kultúrnom a literárnom dianí, eseje, články a rozhovory s autormi, ktoré uverejňoval po roku 1989 v rôznych časopisov. Jeho zamyslenia o literárnych dielach, živote a historických stimuloch sa klenú na zvýraznenom pozadí spoločenských pohybov a kultúrneho vývinu a kladú závažné otázky ďalšieho smerovania.

Do oblasti literárnej kritiky začleňujeme aj knihu *Proti aj za. Kritika sa kritikou opravuje* (Matica slovenská). Jej autor, **Milan Jurčo**, ktorý je uznávaným špecialistom na literatúru pre deti a mládež, zostal verný svojmu odbornému poslaniu. Zozbieral vlastné kritické reflexie, články a recenzie „štylizované otvorene polemicky“ a vytvoril tak súbor, ktorý sa „nesie v

obrátanom garde pomenovanie známej Matuškovkej knihy Pre a proti“. Najnovšiu publikáciu prof. Jurča môžeme vnímať ako „dorzum knihy“ **Z prelomu storočí, z rozhrania žánrov**, ktorá vyšla 2006. Na rozdiel od ústretového a pozitívne ladeného esejistického štýlu tejto knihy je táto publikácia ostro kritická. Kľúčovým úmyslom autora je nové čítanie kritik o detskej literatúre a mládež. Jurčo sa snaží o revíziu dobovo akcentovaných záverov a prenáša iritujúci generačný pocit do čínorodej práce, „*zúčastniť na formovaní tváre doby, do ktorej sme boli osudom vrhnutí*“.

Záverom možno konštatovať, že počet aj kvalita vydávaných publikácii literárnej vedy je výrazným znakom neustáleho diania, ktoré je súčasne potešiteľným znamením. Svedčí o životaschopnosti slovenskej literárnej vedy a neutíchajúcej čínorodosti jej tvorcov a takisto vytvára pevný základ pre budúcnosť.

TVÁRE A TVARY SÚČASNEJ SLOVENSKEJ POÉZIE

(Prehádzka v priestore poézie po roku 2000)

Radoslav Matejov

PhDr. Radoslav Matejov od roku 1997 pracuje ako odborný asistent na Filozofickej fakulte UCM v Trnave a ako redaktor v Knižnej revue. Zaoberá sa teoretickými otázkami literatúry, poetikou a literárnou kritikou. Vyučuje predmety: Spisovateľ a knižná kultúra, základy teórie literatúry, základy teórie literatúry a kultúrne symboly v literatúre. V roku 1996 získal Cenu Slovenských pohľadov za umeleckú a literárnu kritiku.

V našom kritickom prístupe súčasnú poéziu vnímame cez semiotický model, ktorý si možno ľahko predstaviť ako priestorovú množinu literárnych diel – medzi nimi navzájom jestvuje abstraktná sieť vzťahov konkretizovaná literárnou komunikáciou (teda v najobyčajnejšom zmysle čítaním, porovnávaním vlastného čítania s čítaním niekoho iného atď.) Bežný čitateľ túto sieť môže aj nemusí akceptovať, ale čitateľ v pozícii kritika si ju priam musí uvedomiť, ak chce vôbec o súčasnej poézii niečo povedať. Kritik, ktorý chce do svojej výpovede zahrnúť všetky vychádzajúce diela, nemá inú cestu, len rešpektovať fakt, že tieto diela vyšli, aj keď jeho literárne presvedčenie by im najradšej túto fakticitu jestvovania ani nedožičilo: to je prípad, keď o niečom presvedčený kritik preferuje istý ideovo-estetický smer v poézii a ostatné smerovania považuje za menejcenné; dôležité je, že takýto kritik povedzme zo stovky diel pozitívne akceptuje dve - tri a o ostatných referuje negatívne. Áno, môže to byť prejav názorovej prísnosti, čo je v poriadku, ale okrem tých dvoch - troch diel potom tie ostatné nesú pečať jeho odmietnutia. Aj to by bolo v poriadku, pokiaľ by išlo iba o hodnotové odmietnutie, lenže v literárnej komunikácii to funguje tak, že hodnotové odmietnutie rovná sa odmietnutie existencie diela. Čiže posudzovanie literárnej hodnoty sa mení na ortieľ existencie/neexistencie daného diela v literárnom kontexte. A to už je vážna vec, lebo v dôsledkoch uplatniť takýto prístup by znamenalo vymazávanie diel z danej množiny, čo, samozrejme, ide proti prirodzenosti faktov, proti tomu, že diela vychádzajú a existujú. Vyplýva z toho aj základný koncepčný aspekt nášho kritického prístupu: keďže medzi dielami existuje abstraktná sieť vzťahov, znamená to, že ony sa samé sa svojou pozíciou v množine ovplyvňujú a ak by sme z tejto množiny niektoré vymazali, vymazali by sme aj ich možný vplyv na ostatné diela, čo je znovu argument proti radikalizácii kritického postoja.

Náš prístup je holistický: danú množinu so sieťou vzťahov vnímame ako celok! Nerozlišujeme v nej úrovne na vertikálnej osi, skôr charakteristické miesta – tvoria ju:

diela kriticko-dejinnej relevancie:

1. poézia životného princípu – reálnej hodnotovosti (ide o filozofickú a duchovnú poéziu osobitne reflektujúcu súčasnosť),
2. poézia suverénnej individuality a básnického invariantu (ide o poéziu zakorenenu v našej tradícii, pričom tradičná poetika je v týchto prípadoch obohacovaná originalitou tvorcu),
3. postmoderná poézia (ide o špekulatívnu poéziu s provokačne odmietavým stanoviskom voči tradícii),

fluktučné diela a nulová poézia.

Podrobnejšie sme sa vysvetleniu tohto modelu venovali v našich každoročných hodnoteniach pôvodnej poézie uverejňovaných v letných číslach Knižnej revue. Len pripomíname, že kritériom ich vydelenia je funkčnosť v literárnej komunikácii. Diela prvej kategórie literárnu komunikáciu invenčno-inovatívne obohacujú. Ich individuálnosť necháva medzi nimi veľké valenčné vzdialenosti, riedku sieť; okolo nich je teda „voľný priestor“, majú „vznenie“ – voľnosť priestoru zvyčajne provokuje k napĺňaniu následnou umeleckou a odbornou metakomunikáciou. Fluktučná poézia je nekonzistentná, čo súvisí s rozdielmi v jednotlivých básnických výkonoch rozkmitaných medzi schopnosťou individuálneho básnictva a preberaním tradičných či súdobých prvkov rôznych poetík alebo ich variantným domýšľaním – ide často o kapricióznu lyriku. Sieť prirodzene v takýchto miestach vykazuje nepravidelnosti, trhliny aj duplikované väzby. Najhustejšiu sieť, priam zhluky, vytvárajú diela nulovej literatúry a pre minimálne autorské diferencie hovoríme o nej ako o útvere súčasnej ľudovej poézie.

V ďalšom texte sa budeme venovať zväčša dielam kriticko-dejinnej relevancie.

Dominantné postavenie v staršej generácii poetov má aj po svojej smrti 11. januára tohto roka **Milan Rúfus** (1928-2009). Je to básnik a mysliteľ vzdorovitého zotrývania na tradičných a v jeho stvárnení univerzálnych hodnotách, pričom k dominantným prvkom jeho sugestívnych veršov patrí spirituálny humanizmus. Ten vyvrcholil v jeho poslednom triptychu, ktorý tvoria zbierky *Báseň a čas* (2005), *Vernosť* (2007), *Ako stopy v snehu* (2009). Práve preto, že tento básnik fungoval v literárnej komunikácii ako zosobnenie samotnej poézie v jej absolútnom zmysle, chápeme jeho smrť ako historický literárny fakt a jeho

triptych ako epitaf poézie. Poézia sa týmto definitívne stáva inou, dospela do štádia, keď sa nemá kde vyvíjať – akýkoľvek koncept jej možného vývoja je pochovaný. Osobitým hlasom v poézii je **Ivan Kadlečík** (1937) filozoficko-meditatívny autorský typ, ktorý má síce celkovo len dve zbierky (po roku 2000 je to kniha *Matka všetkých slov* (2007)), predsa len tiež v iných textoch zostáva naturelom básnický.

Aj nasledujúci autori uprednostňujú filozofický a duchovný rozmer poézie, samozrejme, rozličným, originálnym a sebe vlastným spôsobom. Kompaktne v tomto zmysle pôsobí dielo literárnej skupiny Osamelí bežci (vznikla v 60. rokoch minulého storočia): **I. Štrpka** (1944), **P. Repka** (1944), **I. Laučík** (1944-2004) – poézia je v ich podaní problémovou cestou k autenticite bytia, sú to filozofujúci básnici, a skôr než o duchovnosti je tu náležitejšie hovoriť o abstrakcii. Každému z nich vyšlo po roku 2000 súborné dielo pod názvom *Básne*, pričom Štrpka sa prihlásil aj novou tvorbou titulom *Tichá ruka* (2006) a takisto Repka titulom *Relikvie anjelov* (2006).

V strednej generácii svojou originálnou reflexívnou filozofiou zaujímavo pôsobí: **Erik J. Groch** (1957), **Rudolf Jurolek** (1956), **Marián Milčák** (1960) i jeho brat **Peter Milčák** (1966). Groch pestuje poéziu s osobitou citlivosťou pri vnímaní a poznaní, čo ju približuje k filozofii – v pozadí sa nachádza františkánska spiritualita a postmoderna, také sú texty kníh: *L'acinéma* (2001), *Druhá naivita* (2005), *Em* (2006), *Infinity* (2008). Jurolekovu poéziu v knihe *Život je možný* (2007) determinuje cesta k duchovnej podstate bytia; M. Milčák sa v knihe *Siedma kniha spánku* (2006) situuje do lyrickej roly trpiteľa, samotára a mysliteľa, z čoho vyplýva nevšednosť intimity jeho reflexie; jeho brat Peter v zbierke *Prípravná čiara 57* (2005) ponúka zamyslenia zacielené na bytostné bezpečie, ale aj na otázky bytostného spochybnenia.

V ženskej časti tohto spektra poézie dominuje **Dana Podracká** (1954), ktorá spracúva živé motívy reality a vplieťa do vrstiev duševného labyrintu a tajomnej symboliky, zvlášť pôsobivý je knižný diptych *Persona & Morfeus* (2007).

Z mladších autorov zaujal meditatívnosťou zložitou **Ján Gavura** (1975) *Pálenie včiel* (2001), *Každým ránom si* (2006).

Ďalšiu skupinu autorov určuje ich snaha vytvoriť v nadväznosti na literárnu tradíciu suverénnu výpoveď zväčša v rámci osobnej, reflexívnej, psychologickkej a ľúbostnej lyriky. Autori sa profilujú ako suverénne individuality so značným zázemím v tradícii, jedným z možných signálov ich identifikácie je, že nezriedka inklinujú k viazaným, tradičným

formám verša, stavbu básne zas dôsledne završujú pointami, často estetizujú jazyk a snažia sa vyjadrovať hlboké idey či hodnoty reflektované vlastným životom.

Najprv spomeňme tých starších: **Jána Buzássyho** (1935) a jeho intelektuálne verše o disharmónii kultúry či morálky s realitou (ako je to napr. v knihe *Bystruška*, 2008), **Lubomíra Feldeka** (1936) a jeho dokonalé skĺbenie bezprostrednosti výpovede s artistickým podaním (knihy: *Lekárnička zamilovaných*, 2004) a aj **Štefana Moravčíka** (1943), hravého tradicionalistu, ktorý stvárňuje ľudový, prírodný a erotický svet – taká je aj jeho kniha *Zimkomriavky*, 2006, alebo vynikajúci výber z jeho ľúbostnej poézie *Venušin paholok*, 2002. Osobitne je zaujímavý textár populárnej piesne a básnik **Kamil Peteraj** (1945) svojou zmyslovo-emocionálnou metaforou, naposledy v knihách *Čo sa šeptá dievčatám* (2007), a v autorskom výbere *Toto je moja reč* (2008). **Ján Zambor** (1947) sa zas v svojej poézii istôt budovanej na pocitovej metafore snaží upozorňovať na človeka ako súčasť širšieho spoločenstva: naposledy vydal vlastný výber *Sťahovavé srdce* (2007) doplnený celou novou zbierkou *Nádhera zmesi*. V strednej generácii sa občianskou, aforisticky ladenou poéziou etabloval **Marián Hatala** (1958) – v týchto dňoch vydáva zbierku aforizmov *V krajine zbytočných možností* (2009), naproti nemu stojí lyrika **Pavla Hudáka** (1959), v ktorej výsostne odкрýva sekvencie bezprostredných pocitov a vážnej životnej reflexie (vydal vlastný výber aj s novými básňami *Povraz v dome obesenca a iné básne*, 2003). **Miroslav Brück** (1964) píše zrelú osobnú lyriku a cez kultivované reflexie lásky a súkromia v predchádzajúcej tvorbe dospel v knižke *Hraničná cesta* (2005) prekvapivo k nihilizmu, k prázdnej ľahkosti života. Naproti tomu hravá a citovo i reflexívne komplexná lyrika **Erika Ondrejčka** (1964) upozorňuje na plnosť prežívaných chvíľ. Súkromná sféra, vypätá individualita, a bitnické impulzy sa stali charakteristickými motívmi barbarskej generácie založenej v druhej polovici 80. rokov. Dnes už neexistuje, ale jej protagonisti stále tvoria, pričom sa autorsky posunuli k ezoterike a duchovnej alternatíve. Jej základ tvorí štvorica básnikov: **A. Turan** (1962) – jeho posledná básnická kniha je *Horiaci anjel* (2005), **R. Bielik** (1963) – jeho posledná básnická kniha je *Vlčí ruženec* (2003), **K. Zbruž** (1964) – jeho posledná básnická kniha je *Primitív* (2007), **J. Litvák** (1965) – jeho posledná básnická kniha je *Bratislavské upanišády* (2007). Hlásil sa k nim, no už sa nehlási osobitý tvorca **I. Kolenič** (1965) neúnavne sa štylizujúci do buričského hrdinu – zostal mu verný aj v knihe *Putovný blázinec* (2004). V ženskej poézii sa introspekciou, detailizovaním a stvárnením emotívno-náladového sveta presadila **Viera Prokešová** (1957-2008) naposledy v knihe *Vanilka* (2007), **Eva Luka** (1965) v knihe *Diabloň* i **Elena Hidvéghyová-Yung** (1970) v dvoch zbierkach *Prasestre* (2006) a *Homme fatal* (2008) a mladá **Veronika Dianišková** (1986) v debute *Labyrint okolo rúk*

(2006). Zvláštna je poézia **Anny Ondrejckovej** (1954) s dramatickými až naturálnymi výjavmi sebazničenia v knihe *Havrania, snová* (2007). Pocitovú spontánnosť v tomto spektre výborne prezentuje **Judita Kaššovicová** (1959) v trojdielnom textovo-graficko-hudbnom projekte: *Šamorínske verše / Somorjai versek* (2005), *Rok v Šamoríne / Egy év Somorján* (2007), *Krajina ticha Csölösztő - A csend világa Csölösztő* (2008).

V mladšej generácii má osobité miesto perfektne zvládnutým viazaným veršom **Peter Bilý** (1978), svedčí o tom aj jeho titul *Posledná siesta milencov* (2006), fatalistickou vierou v básnenie presvedčil o kvalitách vlastnej poézie v knihe *Smrť zahroteným prstom* (2007) **Pavol Garan** (1978), **Marián Grupač** (1973) zas z básne urobil exhibíciu farbistých pocitov a chvíľkových drám (knih *Noblesa*, 2005); krásu senzuálnosti a bytostnej harmónie prezentoval v debute *Chlapec* (2005) **Radoslav Tomáš** (1982).

Poslednú skupinu autorov a ich diel špecifikuje voči predchádzajúcim najmä odkrytý nesúhlas s tradíciou. Patrí sem najmä mladšia a stredná generácia, ktorá sa vyrovnáva predovšetkým so subjektom, s identitou subjektu a jeho relativitou, ako aj relativitou vzťahov, ale aj s fenoménmi súčasnej spoločnosti, ako je samotná súčasná spoločnosť alebo médiá, pokrok, technika; jej výraznou črtou je intelektuálnosť a provokatívna špekulatívnosť. Títo autori sú dôležití z hľadiska prísunu nových a dobových tém, nielen tých univerzálnych, spochybňujú samotný jazyk v jeho výpovedných kompetenciách najmä v tom, že nie je schopný verne zachytiť vnútornú i vonkajšiu realitu, oveľa viac má pozíciu odkazu odkazov, je to médium, ktoré odkazuje k ďalším odkazom až do nekonečna a do nezrozumiteľná. V takomto procese odkazovania neexistuje žiadna konečná hodnota, lebo proces básnického vyjadrenia nemá žiadnu referenčnú oporu. V autorskom prístupe k textu ide o dekonštruktivizmus a súhrnne môžeme tento typ poézie nazvať **postmoderná poézia**.

K jej základným predstaviteľom patrí **Peter Macsovszky** (1966) pripomeňme jeho titul *Tovar* (2006) či *Príbytok cudzieho času* (2008), **Peter Šulej** (1967) – najnovšia zbierka textov má názov *Koniec modrého obdobia* (2008), **Michal Habaj** (1974), ktorý publikuje aj pod genonymom Anna Snegina, práve s týmto menom vyšla nedávno zbierka *Básne z pozostalosti* (2009). Priradíme sem aj **Katarínu Kucbelovú** (1979), programovo antipoetickú – tak sa prezentuje napríklad v textoch knihy *Malé veľké mesto* (2008), a tiež **Máriu Ferenčuhovú** (1975) s knihou *Princíp neistoty* (2008). V princípoch modelovania básnického textu tu narážame na postmodernú falzifikáciu, textovú paródiu, persifláž a mystifikáciu, odsudzovanie subjektu, motívy virtualizácie a nihilizmu – pri čítaní týchto básnických textov máme pocit, že prišli do bodu, kde poézia skončila, definitívne! Citlivejšiu verziu

postmoderny, ktorá tematizuje vnútorný svet, ale zložitým reťazcom motívov, predstavuje poézia **Martina Solotruka** (1970) v knihe *Lovestory: Agens & Paciens* (2008), **Nóry Ružičkovej** (1977) v knihe *Parcelácia vzduchu* (2007). Zložitou metatextovou konštrukciou básnenia sem zaradujeme aj jednu z najvýraznejších poetiek súčasnosti prináležiacu k staršej generácii **Milu Haugovú** (1942), spomeniem jej zatiaľ poslednú zbierku textov *Miznutie anjelov* (2008).

„KEBY SOM BOL FAKTOM...“

Ľuboš Svetoň

PhDr. Ľuboš Svetoň je pôvodným povoláním žurnalista. V súčasnosti pracuje na Ministerstve školstva SR v sekcii vedy a techniky a úzko spolupracuje s Národným centrom pre popularizáciu vedy a techniky CVTI SR. Počas študentských rokov i neskôr získal vyše desať literárnych cien a ocenení, okrem iného sa stal laureátom XX. ročníka Jašíkových Kysúc. Roku 1994 debutoval zbierkou poviedok Utekáš -- neunikneš. Ďalšia zbierka krátkych próz Labyrint zo spálenísk mu vyšla roku 2000 vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov. O dva roky neskôr sa na knižnom trhu objavili jeho dve ďalšie knihy – zbierka kratších próz História obce Ngowa Wgowa a román zo súčasnosti Balans pána S. (obidve VSSS, 2002). V roku 2005 mu vyšiel román na podklade faktov „... a predsa uhorský kráľ žije“ (VSSS, 2005). Pravidelne sa venuje aj literárnej recenzistike.

Dnes a na tomto mieste mi pripadla úloha porozprávať čosi o súčasnej literatúre faktu. Nepoznám príhodnejší spôsob ako začať, než pripomenutím zhudobnenej piesne rodeného Trnavčana Mikuláša Schneidera-Trnavského: Keby som bol vtáčkom... Pre potreby mojich ďalších slov úvodný verš si dovoľím zmodifikovať: Keby som bol faktom...

Aj keď fakty nelietajú, je dokázané, že jeden a ten istý fakt sa môže naraz zjavovať na viacerých miestach virtuálneho sveta. Svet kníh, našťastie, nie je ešte úplne zvirtualizovaný. Na Slovensku tobôž nie.

Téma internetu a faktografie je teda prvou výzvou pre ďalšie rozprávanie.

Vraví sa, že kto nie je v Googli, akoby ani nejestvoval. Pochopiteľne to tak nie je. Napriek tomu, ak by ste si zadali vyhľadávanie o Habsburgovcoch, nájdete státisíce odkazov. Čo všetko z toho je pravda, čo výmysel a čo sa len opakuje, kopíruje, ťažko dnes niekto určí. Napriek tomu, a či možno práve preto sa na Slovensku posledné zhruba dva roky rozbieha projekt zverejňovania habilitačných, rigorózných, diplomových a neskoršie aj seminárnych prác – ale s kontrolou originality, všetky s kontrolou plagiátorstva. Do akej miery sa projekt zrealizovať podarí, uvidíme. Na literatúru faktu sa zatiaľ takéto kontroly vzťahovať nebudú. Našťastie máme ešte dostatok prvolezeckých tém a pomerne zodpovedných tvorcov, ktorí, ak už niekoho kopírujú, dopĺňajú, menia, tak len samých seba.

S tým všetkým súvisí globálnosť a lokálnosť faktografie. Práve lokálnosť nezriedka umožňuje našim tvorcom presadiť sa, byť svojim čitateľom nablízku. Napokon iste sami viete, že u vás určite bude žiadanejší kvalitný titul o ľuďoch (napr. hercoch, literátoch, kňazoch) a miestach (regiónoch, krajoch), ktorí sú lokálne bližší, než napríklad rozpomienky

pamätníkov na genius loci mestečka bývalého Divokého Západu, aspoň sa skromne nazdávam, že to tak platí.

Druhou otázkou je časté približovanie sa až zblížovanie sa literárnej beletrie a faktografie. Z čoho pramení? Dnešný človek chce mať aj u literárnej fikcie neraz pocit pravdivosti, ozajstnosti, sci-fi literatúra našla svoje preľnutie s históriou vo fantasy literatúre, aj keď história je zväčša veľmi voľná a faktografia zvyčajne býva len na vystavanie rámca príbehu, avšak k tejto literatúre majú blízko aj povesti viažuce sa k jednotlivým lokalitám, historické príbehy.... Takže neraz sa o niečom možno rovnako dobre dozvedieť z beletrie ako z literatúry faktu, nehovoriac o vytváraní prvotného záujmu. A vtedy musí byť knihovník riadne podkutý, aby vedel ponúknuť jedno i druhé. Na opačnej strane literatúra faktu zase hraničí s vedeckou literatúrou. Niektoré diela sú akoby na pomedzí, určujúcimi sú preto primárna funkcia, účel, jazyk. Pravdou však je, že čoraz častejšie sa od literatúry faktu vyžaduje nielen popularnosť, ale aj objaviteľský aspekt, ktorý bol donedávna skôr výsadou vedeckej a odbornej literatúry. A aj tu môžeme konštatovať, že na objavovanie je toho na Slovensku ešte stále dost.

Myslím si, že už z tohto začína byť zřejmé, akým faktom, keby som bol faktom, by som chcel byť. Rozhodne takým, za ktorým čo najčastejšie siahnu čitatelia. Lenže zase nie úplne známym faktom, pretože to by ma tiež nikto nevyhľadával.

K závažnej súčasnej tendencii súčasnej literatúry faktu patrí čoraz viac sa prejavujúca snaha o komplexnosť. Prejavuje sa dvomi prúdmi. Prvý môžeme charakterizovať ako vydavateľský. Spočíva vo vydavateľskom pokrytí istej oblasti záujmu vydavateľstva viacerými čiastkovými publikáciami. Do tejto skupiny môžeme zaradiť napríklad Vydavateľstvo Alberta Marenčina – Prístrojová technika s jeho bratislavskou edíciou, Perfekt s biografiami umelcov a obrázkovo-encyklopedickou edíciou o slávnych postavách slovenských dejín i všehochuťovou edíciou Návraty Vydavateľstva Štúdia humoru a satiry Milana Stana. Do druhého prúdu patria autorské úsilie o komplexnosť, ktoré sa prejavujú nielen hrúbkou jednotlivých vydaných diel, ale aj pokračovaniami v ďalších dieloch či samostatných knihách. Objavuje sa aj kombinovaný prístup, pri ktorom sa synergicky spájajú úsilie vydavateľstva i autorov. Osobitným prípadom sú rozšírené vydania pôvodiny (**Jozef Mikloško** a ďalší) alebo takmer súbežné vydania v podstate toho istého, len v rôznom prevedení (**Marián Krčák**).

Na margo úpornej snahy o celistvosť záberu je nutné pripomenúť aj isté negatívum: Knihy ako materiál niekedy nadobúdajú také rozmery, že sa stávajú nepraktickými pre takzvané ľahšie oddychové čítanie povedzme na dovolenke pri vode, či na listovanie v posteli

pred zaspaním. Nadobúdajú oficióznejší veľkolepejší a odbornejší charakter. Ruka v ruke s tým nezriedka ide aj vysoká kvalita lešteného papiera, čo nielen zvyšuje hmotnosť, ale diela aj združuje. Niekedy je však prezentačná kvalita až samoúčelná. Vlastne dalo by sa hovoriť už o dvoch typoch vydavateľstiev podľa ich snahy o kvalitu typografického a polygrafického spracovania, keby to v niektorých prípadoch nebolo zavádzajúce. Napríklad asi nikto nespochybní potrebu tlačiť publikácie s reprodukciami výtvarných diel prinajmenšom v ich časti na kvalitnom papieri. V záujme uvedenia meritórnych príkladov aspoň dva: Knihy literatúry faktu z dielne prešovského Vydavateľstva Michala Vaška o prenasledovaných komunistickým režimom sú dizajnovy honosné a v porovnaní s knihami vydavateľstva Milana Stana priam prepychové. V prvom prípade diela rozmerovo a hmotnostne pripomínajú stredoveké misály, papier je skvelý na akúkoľvek reprodukciu, nielen na používanú čiernobielu a nepotlačeného priestoru je až prepychovo vkusne, v prípade druhom má čitateľ s unavenými očami problém dlhšie texty čítať, natoľko sú nahustené a veľkosťou písma redukované. Snaha o úspornosť vedie k využitiu každého voľného priestoru na papieri, čo pripomína cestovanie päťčlennej rodiny na dovolenku v bývalom poľskom fiate. Ťažko povedať, či je na tomto mieste etické klásť dve otázky: Qui bono? – Komu to osoží? A: Naozaj svätí účel prostriedky? Je to ako pýtať sa vysokého štíhleho topoľa, prečo zatieňuje jemnú briezku. Ale v parku vysádzanom pre čitateľa je už problematika rôznych záhradníckych prístupov vypuklejšia. Napokon aj pri nákupe kníh do vašich knižničných fondov veľkostné a s tým často spojené aj finančné rozdiely isto badáte.

Podme sa z tohto zorného uhla pozrieť na produkciu slovenských vydavateľstiev posledných cca 8 rokov.

Vydavateľstvo Perfekt na začiatku tohto obdobia (v roku 2002) vydalo niekoľko diel Majstrov: *Majstri ducha* – **Ladislav Švihran** a **Ondrej Pöss**, *Majstri štetca* – **Dušan Mikolaj** a *Majstri slova* – **Drahoslav Machala**. O rok neskôr vyšli *Majstri scény* – **Andrej Maťašík**. Okrem toho v roku 2002 vydalo ešte zhrňujúcu knižku toho najlepšieho z doterajšej tvorby **Jána Čomaja** pod názvom *Počmáraný život*. V ďalších rokoch Perfekt rozbehol doteraz nezatvorenú vynikajúcu edíciu biografí umelcov. V roku 2003 v nej vydal knihu *Hlina ako osud (Z vyznaní Ignáca Bizmayera)* **Jána Čomaja**. V roku 2005 vyšla autobiografia **Juraja Kubánku** *Návraty do nenávratna*. V roku 2006 sa na knižnom trhu objavila takmer až snová epicky pútavá kniha **Petra Glocku** *Rozprávkar a rozprávnička* o Pavlovi Dobšinskom. Ale pokračovalo sa aj klasickými biografiami – vyšla *Paleta Edity Ambrušovej* od **Anny Fischerovej**. Do pozornosti potom treba dať aj dielo *Tisíc a jedna žena sochára Bartfaya* (2005), ktorého pokračovanie *Tisíc a jeden príbeh sochára Bartfaya* (obe

Ján Čomaj) vyšlo v roku 2007. V tom istom roku vydal tento autor v Perfekte aj *Návraty Arpáda Račka* o košickom sochárovi. Vydavateľstvo v roku 2007 okrem toho zažiarilo aj ďalšími publikáciami: Známy teatrológ a žurnalista **Milan Polák** vydal knihu s názvom *Mária Kráľovičová* a podtitulom *Portrét herečky*, **Drahoslavovi Machalovi** vyšla kniha *Čarodejník Lúčnice Štefan Nosál'* a navyše aj priekopnícka encyklopedicky zameraná kniha *Šľachtické rody* – o šľachtických rodoch pôsobiacich na Slovensku. V minulom roku v Perfekte vyšli aj *Mág z Očovej* – **Ján Čomaj** – o husľovom virtuózovi Jánovi Berkym-Mrenicovi, *Eva Kristinová – Spomienky herečky* – **Ján Čomaj**, *Odrôtovaný svet Karola Guleju* – **Dušan Mikolaj**, *Impresie* – **Vladimír Kompánek**, čiastočne technickým „umelcom“ splácajú dlh knihy **Margity Valehrachovej** *Technik v reverende* a *Zabudnutý vynálezca*. Prvá spomenutá kniha sa venuje životu a dielu Jozefa Murgaša, druhá profesorovi fyziky a mechaniky Aniánovi Jedlíkovi. Pre úplnosť treba spomenúť aj knihu *S vareškou dvoma tisícročiami* **Vladimíra Tomčíka** zameranú na gastronómiu Bratislavy. Dá sa povedať, že všetky spomenuté knihy majú vysokú úroveň spracovania a sú čitateľsky pútavé.

Na tomto mieste mi nedá vysloviť poľutovanie nad absenciou výraznejšieho mapovania regiónov, ako sa to deje v prípade Bratislavy. Programovo sa dejinám hlavného mesta venuje Vydavateľstvo Alberta Marenčina – Prístrojová technika, ale inšpirovať sa záujmom o Bratislavu nechali aj iné vydavateľstvá. **Vladimír Tomčík**, ktorý bol posledne spomenutým autorom, v roku 2008 vydal tiež na Bratislavu zameranú knihu *Rozkoš, nevera a predajná láska* (Ikar). Rok 2008 priniesol ešte *Bratislavské krutosti* **Borisa Filana**, veľmi zaujímavé, hoci subjektívne a epicky košaté rozpomínanie na roky Filanovej mladosti (Vydavateľstvo Slovart). V roku 2007 elitný autor literatúry faktu **Pavel Dvořák** nechal znieť ďalej svoju bratislavskú sériu *Druhou knihou o Bratislave* (RAK). Príbeh knihy je rámcovaný stredovekými dejinami panovania deviatich kráľov a jednej kráľovnej. V roku 2006 sa v produkcii vydavateľstva CCW objavila kniha *Špión z Bratislavy* – **Gabriela Holčíková** a **Pavol Janík**, v produkcii Vydavateľstva Štúdia humoru a satiry *Rozpomínanie* – **Ľuboš Jurík**, dielo o mladých rokoch tohto spisovateľa a publicistu na Poľnej ulici v Bratislave, v produkcii vydavateľstva RAK *Prvá kniha o Bratislave* – **Pavel Dvořák**. V roku 2005 sa objavili knihy *Dejiny lurdskej jaskyne na Hlbokej ceste v Bratislave* – **Jozef Hal'ko** (Lúč), *Vzácné návštevy Bratislavy* – **Ivan Szabó** a **Ladislav Švihran** (Nakladateľstvo Region Poprad), *Prešporský pitaval – Zločin a trest v stredovekej Bratislave* – **Vladimír Segeš** (Perfekt). Ako už bolo uvedené, Vydavateľstvo PT (v praxi sa stretnete s rôznymi modifikáciami tohto názvu) sa programovo venuje mapovaniu dejín Bratislavy, respektíve osôb a udalostí s Bratislavou spojených. Nie však každú z kníh, ktorá vo vydavateľstve vyšla,

možno označiť za literatúru faktu, vo viacerých z nich prevažuje vedecký prístup nad popularizačným. Z tých, ktoré môžu zaujať aj laického alebo príležitostného čitateľa, spomeňme aspoň niekoľko: *Polstoročie s Bratislavou* – **Július Satinský** (2002), *Chlapci z Dunajskej ulice* – **Július Satinský** (2002), *Bratislavský chodec* – **Štefan Žáry** (2004), *F. X. Messerschmidt a záhada jeho charakterových hláv* – **Mária Pötzl-Malíková** (2004), *Ondrejský cintorín* – **Viera Obuchová** (2004), *Obsadenie Bratislavy 1918-1920* – **Jozef Hanák, Ján Čomaj** (2004), *Slobodomurárske lóže v Bratislave* – **Katarína Hradská** (2005), *Šachová Bratislava* – **Mikuláš Nevrlý a Ján Čomaj** (2005), *Slováci v Prešporoku 1825-1918* – **Jozef Hanák, Ján Čomaj** (2005), *Bratislava 1939-1945 (Mier a vojna v meste)* – **Dušan Kováč** (2006), *Život v Bratislave 1939 -1945* – **Katarína Hradská** (2006), *Cintorín pri Kozej bráne* – **Viera Obuchová a Štefan Holčík** (2006), *Bratislavské kaviarne a viechy* – **Peter Salner** (2006), *Bratislavské fotografie* – **Jozef Hanák** (2006), *Oprášené historky zo starej Bratislavy* – **Igor Janota** (2006), *Bratislavské rarity* – **Igor Janota** (2006), *Bratislavské majstri kati* – **Juraj Hradský** (2006), *Prešporský kaleidoskop* – **Juraj Linzboth** (2007), *Slávni ľudia v Bratislave* – **Igor Janota** (2007), *Zápas o Bratislavský hrad – denník 1948-1972* – **Alfred Piffel** (2007), *Budúci rok v Bratislave* – **Peter Salner** (2007), *Mozaika židovskej Bratislavy* – **Peter Salner** (2007), *Bombardovanie Apolky* – **Slavo Kalný** (2007), *Hriešna Vydrica* – **Anton Baláž** (2007), *Rusovce – Oroszvár – Karlburg* – **Juraj Hradský, Jozef Mallinerits** (2007), *Heraldické pamiatky Bratislavy* – **Jana Oršulová** (2007), *Židovská Bratislava* – **Katarína Hradská** (2008), *Premeny židovskej Bratislavy* – **Peter Salner** (2008), *Rehole, kostoly a kláštory v Bratislave* – **Igor Janota** (2008), *Legends a mýty zo starej Bratislavy* – **Igor Janota** (2008), *Rozprávky a povesti z Bratislavy* – **Igor Janota a Ján Čomaj** (2008), *Bratislavský hrad za Márie Terézie* – **Mária Pötzl Malíková** (2008), *Petržalka. Engerau-Ligetfalu* – **Ján Čomaj** (2008), *Jarovce* – **Juraj Hradský, Jozef Mallinerits** (2008), *Alojz Rigele* – **Zsolt Lehel** (2008) o významnom bratislavskom sochárovi a svojím spôsobom populárna *Mafia v Bratislave (1989 – 1999 Dekáda zločinu a trestu)* – **Gustáv Murín** (2008), ktorá v tomto roku našla svoje pokračovanie vo verzii diela topograficky zahŕňajúceho celé Slovensko.

Ostatným regiónom, vrátane vášho Trnavského kraja, sa dostalo z topografickej literatúry faktu menej pozornosti. Pochopiteľne, na tomto mieste nie je priestor spomínať rôzne monografie obcí a miest, neraz aj prvolezecké alebo reprezentatívne, či turisticko-náučné príručky, ale všetko odborného charakteru. Niektoré z kníh, ktoré si ďalej spomenieme, sú zamerané na celé Slovensko, iné v sebe nesú regionálnu lokalizáciu, napriek tomu však majú potenciál očariť aj čitateľov iných regiónov. Teda k spomenutému toposu:

Čas pekelných ohňov – **Viliam Apfel** (RAK, 2001). O procesoch s bosorkami na Slovensku v 16. až 18. storočí. V roku 2008 túto problematiku doplnil o topograficky širší záber – svedčí o tom podtitul *Tri storočia procesov s bosorkami v Európe i zámorí* knihy *Čas služobníkov diabla*, ktorá vyšla v Matici slovenskej. Ďalej na zozname je faktami nabitá kniha *Stopy dávnej minulosti I. Slovensko v praveku* – **Pavel Dvořák** (RAK, 2002). K tomu ničo dodať. Kniha *S divadlom a bez divadla* – **Viera Kubenková-Kusá** (Road Bratislava, 2002) mapuje stredoslovenské kultúrne centrum – Martin v jeho zhruba ostatnom polstoročí. Ďalšou knihou je *Moscquito nad Piešťanmi* – **Bohuslav Ferianec** (vlastným nákladom, 2003) o pátraní po histórii jedného povstaleckého lietadla v konkrétnej lokalite a o osudoch jeho posádky. *Slovensko v lete* – **Silvester Lavrík** (Koloman Kertész Bagala, 2004) je nádherne fotograficky doplnenou a graficky upravenou predvolebnou agitkou (rozhovory s Mikulášom Dzurindom), rozprávajúcou o krásach Slovenska. V tom istom roku vyšiel aj *Panteón zlomených nádejí* – **Viliam Apfel** (Tranoscius) o histórii mohyly na Bradle. Výrazné lokálne zameranie majú aj knihy *Z dejín Liptovského Hrádku a okolia* – **Branislav Choma** (Lufema, 2005), *Najstaršie dejiny obce Hodruša – Hámre* – **Vít Priesol** (Aprint, 2005) a spomienkové *Oravské chodníčky* – **Anton Habovštiak** (VSSS, 2005), pričom prvé vydanie Habovštiakovej knihy vyšlo už v roku 1985. Vašej pozornosti by iste nemali uniknúť knihy *Samuel Neufeld a jeho galantská tlačiareň v rokoch 1890-1949* – **Anna Jónasová** (L. Struhár, 2005) a *Vino Malých Karpát* – **Fedor Malík a kolektív** (Vydavateľstvo PT, 2005). Zo susedného kraja čerpá dielo *Nitra, slovenské Coventry?* – **Štefan Košován a Emil Augustin Vontorčík** (Effeta, 2005). Lokalizačne úzke vymedzenie má publikácia *GUnaGU. Príbeh jedného divadla* – **Viliam Klimáček** (L.C.A. Publisher Group, 2005), ktorej plusom je DVD s ukázkami z hier v slovenčine i v anglickom preklade. Mimoriadne reprezentatívnym i faktograficky bohatým dielom sú *Stratené slovenské poklady – Osudy umeleckých pamiatok šľachty a panovníkov* – **Milan Vároš** (Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2006), ich pokračovanie vyšlo v roku 2007 ako *Stratené slovenské poklady (2) Milana Vároša* (Vydavateľstvo Matice slovenskej v spolupráci s Neografiou, Martin). Druhá časť veľkovýpravnej knihy vyšla s podtitulom *Osudy našich umeleckých diel a pamiatok (najmä v maďarských múzeách a galériách)*. Za najväčší prínos tohto diela možno považovať zozbieranie monumentálneho množstva faktov o ukradnutých, zašantročených, zmiznutých a zničených hnutelných umeleckých pamiatkach slovenskej proveniencie čo do vzniku alebo nespochybniteľného vlastníctva ako aj často i vizuálne zobrazenie bohatstva, ktorým naša krajina kedysi oplývala. Topograficky úzko špecializovaná je spomienková kniha dlhoročného rozhlasového redaktora **Pavla Hudíka** *Môj (roz)hlas alebo každý deň stretnúť*

človeka (Jamex, 2006). V roku 2007 do tejto kategórie literatúry faktu ešte započítajme knihu *Rozdané zostáva (Rozhovory s osobnosťami, ktoré zblížil Turiec)* – **Zuzana Bukovská** (Neografia). V prípade *Kálnických príbehov* autora **Milana Stana** (Vydavateľstvo Štúdio humoru a satiry, 2007) ide zaručene o jeden z najvydarenejších výkonov na poli regionalistiky, ktorý pútavým spôsobom, neopomenúc pritom historické fakty, podáva históriu obce a jej okolia. V knihe, ktorú v roku 2004 vydala Matica slovenská a má názov *Z kolisky na Dolnú zem* sa **Ján Jančovic** venoval sťahovaniu Slovákov v čase feudalizmu na juh Uhorska. V roku 2007 Matica slovenská vydala jeho dielo *Navrátenci*, v ktorej zachytáva cestu Slovákov opačným smerom. Nielen dolnozemskej, ale aj z Bulharska, Juhoslávie, Rumunska, Sovietskeho zväzu, Francúzska, Belgicka, ba i zo zámoria, najmä z oboch amerických kontinentov. V roku 2007 sa prezentoval dvomi knihami na jednu tému **Marián Krčík**, pričom hlavný rozdiel je vo výpravnosti. Tým si vlastne buď sám sebe konkuruje, alebo rozširuje ponuku pre rôzne vrstvy obyvateľstva. *Testament grófa Pálffyho* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) je kniha výpravnejšia, plnofarebná na kriedovom papieri s prebalom a s množstvom ilustrácií. Oproti športovejšej brožovanej verzii, nazvanej *Legenda o písaní testamentu grófom Pálfim* (prievidzské Vydavateľstvo Ofsetka), v širšej verzii nájdeme v závere priateľské vyjadrenia k rukopisu, kalendáriá, výber zo spisov okolo súdnych sporov, ktoré vznikli kvôli testamentu a iné bonusy. **Jaroslav Nešpor** v tom istom roku vydal *Za tajomstvami zrúcanín. Zrúcaniny západného Slovenska* (Gu100). Skôr vedeckou literatúrou, než literatúrou faktu, ale pre úplnosť dodajme, sú *Divadlo v Trnave. Ako sa hľadalo 1974-2006* – **Dagmar Podmaková** (VEDA, vydavateľstvo SAV, Divadlo Jána Palárika v Trnave, 2007) a *Národný cintorín v Martine. Pomníky a osobnosti* – **Zdenko Ďuriška** (Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2007). Z minuloročnej produkcie poteší svojrázom naplnená kniha spomienok *Nad Závodý není* – **Terézia Kvapilová** (Družstvo Apokalipsa), svoju úlohu splnia i diela *30 rokov malého štrbského maratónu* – **Pavol Erdziak** (Podtatranské noviny, 2008), *Antrax!* – **Marián Krčík** (Matica slovenská, 2008) – o nákaze, ktorá zhubne pôsobila pred polstoročím na Hornej Nitre, i publikácia *Jadrová elektrárň Mochovce – ako to bolo?* – **Milan Blaha** a **Tibor Bucha** (Slovenské jadrové fórum, 2009).

Pochopiteľne, k regiónom sa často silnejšie či slabšie vzťahujú aj biografie a memoáre osobností. Niektoré už boli spomenuté, najmä v súvislosti s vydavateľstvom Perfekt, pripomeňme si na tomto mieste ďalšie: *Trnistá cesta k básnickej sláve* – **Štefan Drug** (Slovenský spisovateľ, 2001) rozpráva životný príbeh básnika Valentína Beniaka. *Živé roky* – **Rudo Brtáň** (Tranoscius, 2002) sú autobiografickou výpoveďou o rokoch detstva a mladosti v Hybiach a o študentských rokoch v Liptovskom Mikuláši, Prahe a Bratislave. Dielo *Martina*

s rodokmeňom *Evy* – **Martina Moravcová, Ľubomír Souček** (Ikar, 2003) formou osobnej spovede a výstrižkov z dobovej tlače hovorí o vyzrievaní našej doteraz najlepšej plavkyne. **Peter Sever** alias **Jozef Bobok** napísal útlú knižku *Šťastie novinára* (VSSS, 2003) ako rozpomienku na svoje novinárske začiatky. *Dali nám viac ako /sme/ si mysleli* – **Juraj Svoboda** (VSSS, 2003) je knihou spomienok divadelníka a pedagóga na osobnosti, ktoré na svojej kariérnej púti stretal. Úspech autora podnietil vydať ďalšiu časť spomienok s prídomkom *II.* v roku 2006 v tom istom vydavateľstve. *Pamäti Pavla Galla* – zostavovateľka dcéra Pavla Gallu **Ľuba Nogeová** (Sapac, 2003) – síce v prvej časti rozprávajú o živote dolnozemskej Slovákov, no neskôr sa ťažisko presúva do oblasti, v ktorej dlhé roky pôsobil – ako prvý povojnový (1. sv. vojna) škôldozorca v Prešove. *Stratený syn Slovenska Franz Liszt* **Miroslava Demka** (Slovenská biologická spoločnosť Slovenska SAV, 2003) je zase pozoruhodným dielom o identite Franza Liszta. Demko presvedčivo dokazuje jeho slovenský pôvod. *Nezabúdanie* – **Albert Marenčin** (F. R. & G., 2004) je kniha memoárov vo forme dialógov, ktoré viedol Oleg Pastier a do jedného z nich sa zapojil aj Marenčinov dlhoročný priateľ a spolupracovník Juraj Mojžiš. Vo fragmentárnej úrovni ostala biografía **Blahoslava Hečku** *Čas je zlatý prach* (VSSS, 2004), ktorú sa autorovi, významnému slovenskému prekladateľovi a teoretikovi prekladu už, žiaľ, nepodarilo dokončiť, napriek tomu zaujme množstvom veselých príhod a bonmotov. V tom istom roku vyšla aj 2. časť *Pamäti* **Tida J. Gašpara** (VSSS), pričom prvá časť vyšla v tom istom vydavateľstve šesť rokov skôr. Sú podnetným čítaním o dejinách Slovenska za prvej republiky, ktoré sú reflektované cez pôsobenie autora. Autobiografia, ktorá vyšla pri príležitosti stého výročia kňazskej vysviacky **Mons. dr. Eugena Filkorna**, je zaujímavým čítaním ako zo všeobecného historického hľadiska, tak aj z hľadiska slovenskej cirkevnej histórie a je na škodu veci, že súčasní mladí teológovia sa pri štúdiu s menom tohto zápalistého cirkevného činníka nestretajú. Pod názvom *Verný svojmu svedomiu* ju vydali Centrum kultúry a dedičstva kanadských Slovákov a Matica slovenská, 2004. Monografiu *Bratia Letzovci. Život a dielo Štefana a Bela Letza* napísali dvaja profesori – **Ján Letz** (otec) a **Róbert Letz** (syn) – (VSSS, 2004). Reflektujú v nej pôvod svojej rodiny, život a dielo slovenského spisovateľa, herca a novinára Štefana Letza a jeho brata, jazykovedca Bela Letza. Jej zameranie je však viac vedecké ako pre širšiu čitateľskú verejnosť. Svojím spôsobom ojedinelým dielom o súčasnom Slovensku je *Slovensko, osud môj, ty kokso* autora **Ibrahima Maigu** (Ikar, 2004). Na vlastných zážitkoch nenáročne rozpráva o svojich skúsenostiach s cudzineckou políciou, slovenskými ženami, stretnutiach s našimi hviezdami šoubiznisu a iné „pikošky“. Výborne zvládnutou monografiou formou štyroch intímnych

rozhovorov je kniha *Marián Varga. O cestách, ktoré nevedú do Ríma* – **Peter Uličný** (Vydavateľstvo Sloart, 2004). Rozhovory dopĺňajú útržky z denníka, ktorý si Varga viedol v protialkoholickú liečebni a bohatý ilustračný materiál. Ďalšie dielo sa pohybuje na hranici beletrie a dokumentu: *Žiť sa dá len autobiograficky* – **Ivan Kadlečík** (L.C.A., 2004) Dokumentárne impresie autor, známy slovenský spisovateľ, dopĺňa bohatou faktografiou o svojom detstve i peripetiách v dospelosti. Vo *Svete pre dvoch* **Kornel Földvári** (L.C.A., 2004) prináša zasvätený pohľad na pôsobenie dvojice slovenských komikov – Milana Lasicu a Júliusa Satinského. Slovenský syndikát novinárov vydal v roku 2004 knihu osobných spomienok na významné osobnosti novinárskej brandže pod názvom *Páni novinári* – **Slavo Kalný**. Úspech podnietil autora i vydavateľa pripraviť pre čitateľov v roku 2006 pokračovanie tejto knihy – *Páni novinári II*. V roku 2005 sa na knižnom trhu objavili viaceré autobiograficky ladené spomienky známych populárnych osobností: *Elixír môjho života* – **Vilma Jamnická, Marika Studeničová** (Ikar), *Moja cesta s piesňou* – **František Krištof Veselý** (Vydavateľstvo Q 111) a *Život plný hudby* – *Eugen Suchoň, Danica Štichlová-Suchoňová* (SPN-Mladé letá). **Anton Kret** napísal zase odosobnenejšiu biografiu *Pavol Haspra, režisér* (Vydavateľstvo Kubko Goral, 2005). Ďalšie subjektívne ladené portréty publicistov, prevažne vo veselšom ladení, priniesla kniha *Publicisti bez masky* básnika a publicistu **Igora Galla** (VSSS, 2005). Zbierku textov významných slovenských a českých historikov, literárnych kritikov a politikov 20. storočia pod názvom *Milan Rastislav Štefánik (1880-1919)* editoval **Vojtech Čelko** (Slovenský literárny klub v ČR, 2005). Akúsi kolektívnu biografiu napísal **Július Jackuliak** – *Bučinári* (Feeling, 2005). Na naše územie je tiež naviazaná kniha *Záhady nesmrteľnej milenky – Beethoven, ženy, Slovensko* – **Milan Vároš** (Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2006). **Mária Bátorová** sa až vedecky fundovane pustila do objavovania *Paradoxov Pavla Straussa*, mysliteľa, esejistu, literárneho vedca (Petrus, 2006). Do starších slovenských dejín k vtedajším osobnostiam Slovenska zabránil **Viliam Apfel** v knihe *... lebo len prach si* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2006). V roku 2006 vyšlo aj niekoľko autobiografických prác: *Prenikanie soli* – **Július Filo** (Matica slovenská), *Potulky životom* – **Karol Kállay** (Ikar), *(Ne)zazubadlený reportér* – **Ján Smolec** (VSSS), *Ekonom v politike alebo Politikom som sa nenarodil* – **Rudolf Filkus** (Vydavateľstvo Formát), *Osudy kapelníka alebo Ako žila slovenská bigbítová generácia* – **Štefan Danko** (Hajko-Hajková). Diela oscilujú medzi zbierkou zamyslení, esejí a rozhovorov z tlače až po publicisticky zaujímavé dynamické memoáre. K biografiami z roku 2006 treba zaradiť aj knihu *Aristokrat v službách štátu – Gróf Emanuel Péchy* – **Roman Holec, JUDIT PÁL** (Kalligram). Mimoriadne cenným dielom je *Hráč Ľubice Krénovej* (Ikar a Divadelný

ústav, 2006), ktorý pôvodne vyšiel v Českej republike a až jeho preklad v podaní samotnej autorky ponúkol v slovenčine pohľad na herca Milana Kňažka. Na margo autorky treba pripísať jej citlivé mapovanie času a priestoru skúmanej osobnosti, napokon o tom svedčí aj jej čerstvá kniha *Ladislav Chudík* (Slovart, Divadelný ústav, 2009). Čadčianske vydavateľstvo Magma v roku 2006 vydalo knihu skúseného publicistu a autora literatúry faktu **Jána Čomaja**: *Architekt Svetko*. Aká bola knižná úroda literatúry faktu v roku 2007? Zaujímavou kolážou z textov, výpovedí, recenzií, ilustrácií a fotomateriálu – ponorom do sveta básnika je *Obnažovanie koreňov (Paralely života, tvorby a reflexií Juraja Kuniaka)* – autorsky spracoval naslovovzatý odborník na literatúru faktu profesor **Michal Jurčo** (Matica slovenská). Priamejším dialógom pristupuje k spracovaniu materiálu **Ján Štrasser**. Autor mal šťastie, že na svoj knižný projekt, ktorý vyšiel pod názvom *Humor ho! Rozhovory s Jánom Štrasserom a iné texty* vo Vydavateľstve PT získal ako interviewovanú osobu (a teda aj ako spoluautora) **Tomáša Janovica**, ktorý dokáže epigramaticky výstižne na malej ploche povedať veľa. Občas si pri tom jeden aj druhý vypomohli Janovicovou vtipnou tvorbou. V diele *Marián Labuda. Herec je vždy na očiach* (Forza Music) **Štrasser** pokračoval v kladení otázok, tentoraz však hereckej osobnosti. Na dvadsaťtri stretnutí sa, ak budeme veriť členeniu, rodil ich vzájomný dialóg. Napriek kvalite diela zostáva v čitateľovi dojem, že Marián Labuda má toho ešte veľa čo povedať, čo by jeho i jeho okolie charakterizovalo ešte onakvejšie. A ten pocit nedopovedanosti je pomerne neodbytný. Umelecky najvzretejším dielom sa z produkcie roka 2007 javí dielo **Petra Glocku** *Tri lásky Terézie Vansovej*. V knihe vytvoril vari až tajomnú feériu, plnú pochmúrnosti i smútku a lásky až nie za hrob, ale nad hrob. Vhodne celú kompozíciu dotvárajú aj ilustrácie a grafická úprava. Rôzne zápisky a výroky či už originálne alebo fiktívne v súznení s vtedajšou realitou a životom Vansovej a jej príbuzenstva, do ktorého patrilo mimochodom aj švagor Pavol Emanuel Dobšínský, najväčší slovenský rozprávkár, oscilujú v časovo nelineárnych útržkoch okolo nenaplnenosti materského údelu. Nepochybne je potrebné slovenskému čitateľovi pripomínať a predstavovať reálne osobnosti slovenského života, nielen rýchlokvasené celebrity. To sa v podstate aj podarilo knižným vydaním 29 rozhovorov z publicistickej relácie Portrét televízie TA3 pod názvom *Portrét* (SPN – Mladé letá). Zostavovateľ rozhovorov (svojich aj kolegyne Gabriely Piroškovej) **Petr Bohuš** mohol väčšmi dbať na úpravu textov pri ich prepise. Taktiež býva zvykom uviesť na titulnú stranu diela aj spoluautorku (i keď „len“ deviatich rozhovorov. Z rozhovorov čiastočne cítiť televíziou vyžadovanú publicistickú povrchnosť (vnímanú v prvom rade ako stručnosť), ale občas sa autorom napriek tomu podarilo „zabodovať“. **Jozef Mikloško** dielom *Ako sme bolo malí: Odtajnené po 60 rokoch*

(Vydavateľstvo DACO – Jozef Mikloško) pokračoval autorsky i vydavateľsky v rozvoji svojich srdcových tém. Pretože prvé dve vydania knihy *Prísne tajné – ako sme boli malí* sa už dávnejšie vypredali, celé toto dielo doslova vložil (obložil) v pôvodnom zalomení do knihy najnovšej. Pripojil nielen reakcie na svoje doterajšie knihy, najnovšie autorské skúsenosti, ale napísal (za drobného spoluautorstva ďalších pamätníkov z nitrianskej Kalvárie) aj o ich súčasných stretnutiach a športových zábavných zápoleniach a o minulých pestvách, na ktoré sa pozabudlo, alebo sa o nich nevedelo. K biografickým dielam, v ktorých je veľa zemitého i situačného vtipu, patria *Obrazy zo života Ignáca Kolčáka* (Vydavateľstvo štúdio humoru a satiry) autora **Juraja Kalnického**. Šperkované výtvarníckej nepoddajnosti a svojhlavosti, vďaka ktorej sa podarilo pozdvihnúť nielen regionálne kultúrne vnímanie Oravy, ale napokon aj celého Slovenska, originálnymi príbehmi nadobúda v niektorých pasážach knihy dokonca navrch nad lineárnou biografiou. **Juraj Mojžiš**, známy tiež viacerými biografiami výtvarníkov, sa v diele *Albert Marenčin – filmár na križovatkách času* (Slovenský filmový ústav v spolupráci s Vysokou školou múzických umení) pokúsil v duchu výroku Stanislava Jerzyho Leca: „*Keď klebety zostarnú, stanú sa mýtami*“ mýty o scenáristovi a dramaturgovi Marenčinovi potvrdiť alebo vyvrátiť. Aj keď **Ján Solovič** podkryva vo svojej relatívne útlej knižke *Moje radosti (Polstoročie s ochotníkmi 1956-2006)* – (Vydavateľstvo Štúdio humoru a satiry) závoj sponad časti svojho života, dramatickosti jeho divadelných alebo televíznych diel sa toto odkrývanie nevyrovná. Azda aj preto, že si zvolil výsostne faktografickú nedynamizujúcu polohu. Každú zo svojich divadelných hier vsádza do kontextu ochotníckych naštudovaní. V lineárnom procese môže čitateľ na pozadí vnímať aj ďalšie autorove životné peripetie. Dielko dopĺňa okrem iného zoznam miest a obcí, kde sa Solovičove hry hrali. **Jano Cerina** si vlastným nákladom vydal *Obyčajný príbeh*. Napísal ho po prežití viacerých ťažkých skúšok v živote ako poďakovanie Bohu za všetko, čo sa mu v živote podarilo. Neumelý a neprikrášľovaný príbeh ako sa z chlapca trpiaceho na vážne zdravotné postihnutia postupne za oboch posledných režimov mladý muž vypracoval na zanieteneho kvalitného športovca robí z knihy obohatenej o vlastné fotoakty zaujímavý pokus o sebareprezentáciu s posolstvom víťazstva nad vlastnými obmedzeniami. Podobné príbehy sa v anglofónnom zahraničí tešia permanentnému záujmu. Rovnako autobiografiou, a predsa oveľa menej aj naratívne príťažlivou, je dielo trebišovského lekára a riaditeľa okresnej nemocnice a zároveň obrancu spoluveriacich **Michala Jalčoviaka** *Oneskorené návraty (Hľadanie vlastnej životnej cesty)*, ktorú vydalo vydavateľstvo Spolku sv. Cyrila a Metoda v Košiciach. Obdobne ako *Portrét z TA3* aj kniha *Túto hudbu mám rád* (Forza Music) **Vlada Franca** vznikla ako výber z rovnomennej relácie v médiu – tentoraz konkrétne v Slovenskom rozhlase. Z vyše tristo

relácií a hostí autor a moderátor programu do výberu zaradil 15 mimoriadne známych slovenských a českých osobností. Rozhovory sú vedené predovšetkým o pekných, príjemných a pozitívnych stránkach života. Bonusom je CD s hudbou, ktorú možno majú spovedaní radi, ale často si ju v rámci relácie na prehratie nevybrali. Predslov od Františka Mikloška, 8 krátkych kapitoliiek od **L. Košťu** o svojich politických peripetiách, potom kapitola o manželke, dva publicistické rozhovory a rôzne dokumenty, zväčša Košťove diskusné príspevky. Tak by sa dala sumarizovať knižočka *Život s ľudskou tvárou (Jarmila Košťová a Ladislav Košťá)* z Vydavateľstva Michala Vaška bilancujúca svojho času tiež mediálne známu dvojicu protagonistov, aj keď každý sa prezentoval v inej časti spektra. Biografia zanieteneho športového, predovšetkým funkcionára atletiky, neúnavného organizátora a neúplatného rozhodcu R. Holzera (**Milan Hazucha: Láska Rudolfa Holzera – atletika**, Artwell Creative pre Národné športové centrum) je typickou skladačkou. Prvá časť lineárne zobrazuje jeho životopis, aj so všetkými zauzleniami predovšetkým v dôsledku politických zmien, ďalšia informuje o Holzerových publicistických aktivitách. Nasledujú vybrané výňatky z bohatej listovnej korešpondencie so známymi osobnosťami najmä športu, laudatium pri jeho poslednom jubileu a spomienky športovcov naňho. Záver tvoria ukážky z Holzerových textov, stručný rodokmeň, pramene a literatúra. S technikou v dvoch smeroch príde do styku čitateľ masívnej knihy **Mariana Jaslovského** *Collegium Musicum*. Technickou zdatnosťou hry a zvukovými možnosťami technických hudobných nástrojov. V prípade kapely ako bola zmýtizovaná Collegium Musicum oba tieto fenomény majú svoje opodstatnenie. Pravda, kniha je predovšetkým o ústrednej postave kapely – Mariánovi Vargovi. Trpko-úsmevné epizódky z vlastného života sa podujal zachytiť aj známy slovenský publicista **Juraj Vereš**. Jeho *Čo bolo bolo... (... teraz si ešte spomínam)* vyšlo vo Vydavateľstve SonMedia s priateľskou podporou Milana Lasicu a Kornela Földváriho. Anekdotické fragmenty trpia zdôrazneným odstupom od dramatickosti a hoci zrejme kniha nemala vysoké umelecké aspirácie, novinársky je zvládnutá profesionálne. Nevysoké umelecké ambície má aj ďalšie spoločné dielo **Vilmy Jamnickej** a **Mariky Studeničovej** *Muž môjho života* (Ikar), spomínali sme už dva roky prvší *Elixír môjho života* (Ikar). Kým elixírom života bolo pre pani Jamnickú divadlo, mužom života sa stal jej manžel a nakoniec exmanžel Ján Jamnický. Knihu *Môj život s Oskarom* (Vydavateľstvo PT a SNM – Múzeum židovskej kultúry), napísala manželka bývalého československého komunistického funkcionára, rodáka z Turca **Žofia (Žo) Langerová**. Pôvodne po slovensky napísané dielo poskladané z denníkových záznamov i článkov vyšlo po prvý raz v roku 1979 v Londýne v angličtine, neskôr aj vo švédčine (autorka s dcérami emigrovala päť dní po sovietskej

bratskej invázii do Švédska). Britké ironické a úprimné dielo so zložitou, takmer románovou štruktúrou bolo nakoniec do slovenčiny preložené. **Natálii Krajčovičovej** vyšlo v pertraktovanom roku 2007 dielo *Emil Stodola: Džentlmen slovenskej politiky 1862-1945* (Kalligram). Nebyť prístupnejšieho ladenia diela s uvedením niekoľkých zaujímavostí, ktoré biografickej monografii dodávajú šťavu, kniha by patrila do odbornej literatúry. Napriek nesporným kvalitne spracovaným rozpomienkam a populárnejšie poňatému zhodnoteniu tvorby, predovšetkým obrazová publikácia **Evy Luptákovéj a kolektívu: Štefan Siváň – rezbár z Oravy**, Vydavateľstvo Matice slovenskej a Oravská galéria, ostáva na platforme umeleckého katalógu k výstave či samostatného umeleckého artefaktu. Jedna z najzaujímavejších tém zarezonovala v diele **Ivana Szabóa** *Príbehy primášov* (Vydavateľstvo štúdia humoru a satiry). V historickej línii zaujímavých životných portrétov autor predstavuje zvláštny fenomén, ktorý vo vážnej hudbe našiel pendanta v sólistovi. Deväť dramaticky skvele podaných portrétov (z toho jeden dvojportrét) dopĺňa spomienka sľukára J. Petrenka na Rinalda Oláha. Pretože veľa primášov ľudových cimbalových kapiel sa v minulosti grupovalo práve z Rómov, je šanca, že táto kniha sa stane pomocníkom aj pri pozdvíhaní hrdosti tejto minority na Slovensku. Čo napokon priniesol rok minulý – 2008? V prvom rade bohatú úrodu: Vysokou kvalitou sa vyznačujú najmä diela *Taký bol Ladislav Mňačko – Jozef Leikert* (LUNA), *Dva životy Rudolfa Schustera – Milan Stano* (Štúdio humoru a satiry), *Zabudnite na Kocha – Slavo Kalný* (Vydavateľstvo PT) o peripetiách osudu významného chirurga, *Tanečník z Východnej – Ivan Szabó* (Štúdio humoru a satiry) o dlhoročnom členovi SLUKU Jankovi Petrenkovi, *Mystérium krajiny* (Liptovský Mikuláš, Liptovská galéria P. M. Bohúňa), monografia, v ktorej **Juraj Kuniak** predstavuje esejisticko-beletristickým spôsobom výtvarníka **Jána Kudličku**, ktorý je aj zásluhou výtvarného poňatia knihy jej spoluautorom, a *Aby to fungovalo – Ján Štrasser* (Forza Music), čo je kniha-rozhovor približujúca známeho textára a básnika Kamila Peteraja. Svoju nespornú hodnotu majú aj ďalšie biografie, najmä *Janko Blaho v spomienkach (Smutnosmiešne (s)povedačky spolovice Skaličanky) – Helena Jurasová* – dcéra Janka Blahu (Elán) – váš kraj, upozorňujem, *Jozef Golonka. Rebel s číslom 9 – Marika Studeničová* (Verbis), *Očarená pohľadom z čerešne – Jana Liptáková* (Krajské osvetové stredisko Košice) o etnografke, fotografke, výtvarníčke, zberateľke ľudových piesní, režisérke Melánii Nemcovej. Autobiografické ladenie majú spomienky *Ideál, skutočnosť a mýtus* známeho enviromentalistu **Mikuláša Hubu** (Vydavateľstvo PRO), *Reč obrazu* vynikajúceho výtvarníka **Ľudovíta Hološku** (RECO), *Z ďalekých ciest* bývalej kontroverznej vnímanej

osobnosti **Alexandra Macha** (Matica slovenská) i spomienky učiteľky, bývalej volyňskej Česky *Ošklbané detstvo* – **Ľudmila Keleová** (DALI-BB).

Ako ste si zrejme už všimli, okrem iného sa k biografiami treba vrátiť znovu, pretože v posledných rokoch ich vyšlo veľmi veľa takých, kde je ústredným motívom ich spracovania nejaký druh prenasledovania alebo vojnového konfliktu na našom území. Neraz ich najväčšia hodnota je v historickom doložení faktov. Okrem kvality spracovania, ktoré je rozdielne, čítanie je to často mimoriadne tristné a nie každý čitateľ je schopný sa do nich kvôli tomu zahĺbiť. Zámerné sme ich preto od ostatných odlíšili. Takže ešte raz od roku 2002: *Fragmenty z môjho života* – **Hugo Kovala** (Združenie literátov Svojpomoc) písané ako kronika jednej židovskej rodiny bývalého vysokého dôstojníka Prvého československého armádneho zboru, ktorý raz utekal pred fašizmom do Sovietskeho zväzu a raz po roku 1968 do Kanady. V roku 2003 sa objavili tieto dve knihy: *Úteky z tiesne (v tóni dvoch totalít)* – **Imrich Kružliak** (VSSS), *Drámy na hraniciach* – **Slavo Kalný** (Fortuna Print) – váš kraj sa v diele, v ktorom je opísaných 31 prípadov drám na hraniciach, často spomína. Rok 2004 priniesol na náš knižný trh svojskú a čiernym humorom sršiacu knihu *Odpočívaj v pokoji (Basa story)* **Jána Kalinu** (Vydavateľstvo PT). V roku 2005 vyšli *Pamäti generála Tótha* (VSSS), ďalšie autobiografické spomienky vysokého slovenského dôstojníka najmä na koniec druhej svetovej vojny. V roku 2006 registrujeme vydanie knihy o osudoch ľudí v pohnutých časoch, ktorú napísal **Slavo Kalný** – *Odpísaní* (Fortuna Print), prvé vydanie tejto knihy, ktoré vyšlo v roku 1970 bolo zošrotované, teraz vyšlo s menšími úpravami, ďalej knihu *Samizdat o odboji (2. zväzok)* – **Jozef Jablonický** (Kalligram) a ako protiváha jej nižšej populárnosti ešte knihu *Kráľovská pomsta a iné politické vraždy a záhadné úmrtia v našich dejinách* – **Milan Ferko** (Offprint). Rok 2007 treba načat' produkciou Vydavateľstva Michala Vaška. Začnime hrubiznou knihou *Triedni nepriatel'ia II.*, pod ktorú sa podpísal **Rudolf Dobiáš**. Kým prvá časť kniha bez rímskeho označenia, ktorá vyšla zrejme v roku 2006 (bez označenia) v spolupráci s Konfederáciou politických väzňov Slovenska, druhá, už očíslovaná, je priamo určená pre Konfederáciu politických väzňov Slovenska. Obe masívne knihy vydávajú svedectvá priamych účastníkov alebo pozostalých, priateľov, známych o hrôzach najmä prvých dvadsiatich rokov povojnového obdobia. V skratke ide o ojedinelú snahu nenechať upadnúť do zabudnutia zločiny, ktoré sa diali na nevinných ľuďoch, aj keď mnohí z nich svojim mučiteľom či katom v mene kresťanskej lásky odpustili. Kým v prvom diele sú svedectvá zoradené abecedne (prevažne podľa priezvisk perzekúcií), v druhom došlo ešte k dodatočnému členeniu na obeť z radov cirkvi a na ostatných, aj keď zväčša sú aj tieto svedectvá spojené s prenasledovaním v otázkach viery. Aj pri čítaní objemnej knihy *Život za*

mrežami (prvý diel vyšiel o rok skôr pod názvom *Smrť za mrežami* a zostavila ho **Veronika Langová a kolektív**) ne jeden čitateľ zachytí známe mu meno a bude si musieť zopakovať, že aj tí najčistejší niekedy v presvedčení, vo viere či vôbec v zmýšľaní morálne zlyhali. V roku 2007 vo Vydavateľstve PT vydal **Albert Marenčin** nevelikú, avšak pritom zaujímavú etudickú rozpomienku nepríliš veľkej naratívnej sily, avšak s rovnocennou filozofujúcou časťou *Dezertéri alebo ľudský faktor*. V diele, ktoré má všetky znaky dobrej znepokojivej umeleckej prózy, spája prvky racionálna a iracionálna do podoby, ktorú sám nazýva ľudská totalita. **Ferdinandovi Takáčovi**, SJ vyšli vo vydavateľstve Dobrá kniha (2007) zážitky z vyšetrovacej väzby, súdu, nútených prác, exkurzy do životov spoluväzňov, rodákov a ďalších osôb pod názvom *Život ma naučil mať ľudí rád (Väzenské spomienky slovenského Chorváta jezuitu)*. Úplne inakšie k zobrazeniu minulosti pristúpil **Milan Hromník**, SJ. Hoci má za sebou už viac kníh, *Príbehy a udalosti z našej blízkej minulosti* (Dobrá kniha, 2007) sa mu kompozične príliš nevydarili. Hromník zobrazuje ťažkosti a utrpenie ako súčasť celistvosti veriaceho človeka. Knižočku *Cena života* (vydalo Gymnázium na Školskej ulici v Spišskej Novej Vsi) napísala dejepisárka **Ružena Kormošová**. Požiadala Waltera Morgenbessera o podelenie sa so svojimi spomienkami na mladosť v Spišskej Novej Vsi, na osudy židovskej komunity pred vojnou i po nej, ako on sám prežil holokaust. V súčasnosti izraelský dôchodca vyrozprával svoj príbeh jednoducho a bez ozdôb, autorka výpoveď doplnila nielen fotografiami, ale aj bohatým poznámkovým aparátom. V roku 2008 zaznamenávame na poli literatúry faktu ako výpovedi o humanite a antihumanite tieto diela: *Život pod hviezdou – Ivan A. Petranský* (Vydavateľstvo Michala Vaška) o osude prešovskej židovskej rodiny Munkovcov, ktorej počas vojny nepomohlo ani to, že sa vo viere obrátila a mladý Tomáš Dezider Munko sa stal dokonca novicom u jezuitov. Kniha *Páter František Paňák SJ – Jozef Gnipa* (Dobrá kniha) rozpráva o utrpení kňaza za reálneho socializmu. Podobného druhu je aj kniha *Arcibiskupov zápas – Jozef Hal'ko* (Spolok sv. Vojtecha) – o monsignorovi RNDr. Júliusovi Gábrišovi. A do tretice kniha *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a gulag – Rajmund Ondruš* (Dobrá kniha) rozpráva životný príbeh jezuitu V. Javorku. Knižka *Po strmých chodníkoch – Michal Hora* (Shalom) o kňazovi A. Beňovi je podobného rázu. Dielo *Z prednej strany mreží – Zuzana Antalová* (Matica slovenská – Ústav pamäti národa) zachytáva spomienkové zápisky svojho manžela, evanjelického biskupa, na šesťdesiate roky, kedy bol on aj mnoho ďalších príslušníkov tejto cirkvi prenasledovaný. Z opačného súdka je *Spoveď posledného komunistického biskupa alebo Slovenská odysea – PhDr. Vincent Máčovský* (Jozef Kubašík – tlačiareň J+K) o svojich skúsenostiach vo

funkciách, v ktorých mal priamo v náplni práce potierať cirkvi, či už to bolo v Nových Zámkoch alebo priamo v Bratislave.

Tematicky bohatou sférou je pre literatúru faktu topograficky zahraničie, respektíve vzťah a skúsenosti našincov k cudzím svetom. Na tomto úseku máme ešte čo okolitý svet doháňať najmä čo do počtu titulov. Často sa tejto témy chytajú naši bývalí diplomati. Z ich produkcie treba spomenúť knihy *Belehrad* – **Miroslav Mojžita** (Dilema, 2003), *Prísne tajné! Ako sme boli Taliani* – **Jozef Mikloško** (DACO, 2005), **Ján Dömök** so sviežim spomienkovým dielkom *Diplomat na štyroch kontinentoch* (Ikar, 2007), v ktorom autor vtipne a zaujímavo opísal svoje zážitky zo svojho diplomatického pôsobenia na Kube, v Japonsku, Anglicku a v Alžíri, teda na mimoriadne rozdielnych „štáciách“. Do galérie knižne zvečnenej diplomacie bude patriť po roku 2007 aj Dagmar Babčanová, prvá žena zo Slovenska na veľvyslaneckej stoličke vo Vatikáne. Knihu rozhovorov s ňou pod názvom *Žena v srdci Cirkvi* (vydavateľstvo Dobrá kniha) napísal páter **Leopold Slaninka**, SJ, vedúci slovenskej redakcie Vatikánskeho rozhlasu. Zatiaľ vari poslednou diplomatickou lastovičkou je kniha *Polnočný sused* **Magdy Vášáryovej** (Kalligram, 2008) z jej päťročného veľvyslaneckého účinkovania v Poľsku. Veľmi kultivovane umelecky a zároveň príťažlivo reportérsky sa už dlhé roky venuje svojim *Veterným topánkam* **Drahoslav Machala**. Tie prvé, ešte v roku 1988, vyšli vo vydavateľstve Obzor s podtitulom (*Kniha o Provence*). *Veterné topánky II.* niesli v roku 2004 podtitul (*Kniha o Taliansku*) a tie tretie z roku 2006 (*Kniha o Rusku*). Druhý a tretí diel vydalo Vydavateľstvo Matice slovenskej. Veľkým cestovateľom bol vo svojej dlhoročnej funkcii predsedu Slovenskej akadémie vied **Štefan Luby**: V roku 2004 vydal *Moji intelektuáli II.* (Veda), v roku 2006 *Moji intelektuáli III.* (Veda), v roku 2005 *Cestovná správa z kongresu o ničom a iné texty* (Veda), v roku 2008 *Poriadok verzus chaos* – (Veda). Popravde bežnému čitateľovi nebudú veľmi po chuti jeho drobné portréty často neznámych cudzích vedcov a politikov a zamyslenia, ktoré nenachádzajú pendanta v dynamike textu. Podobného štýlu, aj keď predsa len o čosi príjemnejšie je čítanie knihy **Slavomíra Ondrejoviča**, riaditeľa Jazykovedného ústavu SAV *Sedem a pol* (Veda, 2006). Zato svoje cestovateľské gény zmiešané s génami výborného autora, ktorý vie, ako upútať pozornosť, nezaprie **Boris Filan**. V roku 2007 mu vyšla kniha *TAM TAM Plus* (Ikar). Filan v nej so svojím typickým šarmom prináša osobné svedectvá z Južnej Kórey, od Červeného mora, z Etiópie, Thajska a Japonska. V roku 2009 zase potvrdil svoje kvality dielom *Dole vodou* (*Správa o splavovaní delty Dunaja s Jožom Rážom a s našimi manželkami*), ktorú taktiež vydalo vydavateľstvo Ikar. Aj výborný prekladateľ z angličtiny **Otakar Kořínek** si rád pocestuje: vo *Vtedy v Amerike* (Vydavateľstvo PT, 2006) zachytil viaceré zaujímavé

momenty z tejto veľkej krajiny, keď v nej ešte pracoval ako spravodajca, publicista. Ďalšia jeho kniha *Do Amalfi na kávu* (VSSS, 2008) je opisom príťažlivého ľahkého putovania po južnom Taliansku. Znalcom Turecka sa po šiestich prežitých rokoch v tejto krajine stal známy žurnalista, scenárista a režisér (v USA) **Ľubomír Križan**. Čitateľom sa v knihe *Krok za krokom po Turecku*, ktorú vydal vo vlastnom náklade, rozhodol priblížiť sedem oblastí Turecka. Škoda, že textu chýba šťava, reportážne osobné postrehy. Pozíciu zahraničných spravodajcov, jedno či rozhlasu alebo televízie či tlače, využili na spísanie postrehov aj **Gregor Martin Papucsek** v knihe *Peštiansky perkelt* (Ikar 2003), **Yehuda Lahav** v diele z Izraela a Blízkeho Východu *Odvrátená tvár konfliktu* – (Vydavateľstvo PT, 2008) a **Martin Rajec**, využívajúc vlastné očné skúsenosti z Afganistanu, Iraku, Gruzínska, Pakistanu a ďalších krajín pre napísanie publicistickej pútavej knihy *Po stopách konfliktov* (Ikar, 2008). K súčasnosti sú obrátené aj rozhovory s rôznymi zahraničnými „esami“ zväčša kultúry **Juraja Mravca**, ktoré v roku 2003 pod názvom *Dáma a zopár správnych chlapov* vydalo Vydavateľstvo Slovart. Do relatívne nedávnej minulosti sa možno vrátiť v knihách *Koloman Sokol osobne* – komentované vydanie súkromnej korešpondencie s Michalom Chorvátom – (VSSS a GMB, 2003), *V otcovej Prahe* – **Ľubomír Feldek** (Slovenský literárny klub v ČR v spolupráci so Spolkom priateľov slovenského divadla v Prahe, 2006), **Milan Vranka** napísal súhrnné dielo o doterajšej účasti našich horolezcov na výstupoch na himalájske osemtisícovky (v záverečnom prehľade sú tabuľkovito zahrnuté aj o tisícku metrov nižšie končiare) pod názvom *Slovenské himalájske dobrodružstvo* (Neinvestičný fond Kriváň, 2007), a napokon knihy minuloročnej produkcie: *Martin Križan. Medzi Kivarmi v ekvádorskom pralese* – **Vladimír Chrobák** (Don Bosco) a *Anton Figura. Misionár v Karibiku* – **Vladimír Chrobák** (Don Bosco). Staršia zahraničná história rezonuje v nasledujúcich dielach: *Vraky plné pokladov* – **Milan Vároš** (Mladé letá, 2002), *Triumf strachu* – **Ján Čomaj** (Belimex, 2003) o rôznych atentátoch a krvavých prevratoch, *Jej veličenstvo smrť* – **Jaroslav Perniš** (Ikar, 2005) o živote a smrti stredovekých panovníkov z rodov Habsburgovcov, Luxemburgovcov, Arpádovcov a Přemyslovcov, *Čas bez rozlúčky* – **Viliam Apfel** (Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2005) o krvavých udalostiach na talianskej rieke Piave za 1. sv. vojny, *Lži, ktoré menili svet* – **Leopold Moravčík** (Regent, 2005) o dvanástich veľkých revolúciách, ktoré menili svet, v autorovej interpretácii, *Slzy mocných* – **Jaroslav Perniš** (Ikar, 2007) o zradách, atentátoch a záhadách v stredovekej európskej histórii, *Velikáni renesancie* – **Svätoslav Mathé** (Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2007) o nových myšlienkových prúdoch a ich predstaviteľoch, už tematicky pútavé dielo *Kôň a človek v stredoveku* – *K spolužitiu človeka a koňa v Uhorskom kráľovstve* – **Daniela Dvořáková**

(RAK, 2007) a nakoniec posmrtno vydané dielo **Antona Hajduka** (zomrel v roku 2005) *Turínske plátno* (Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007) je venované sporom okolo diskutabilnej originalite vzácnjej religióznej a historickej pamiatky.

Ostalo nám spomenúť niekoľko diel, ktoré ťažko niekam zaradiť, niektoré sú obsahom či témou mimoriadne zaujímavé, mnoho razy už ich samotný názov alebo podtitul prezrádza, s čím sa čitateľom zverujú: *Zabudnuté volanty (Zaujímavosti o počiatkoch motorizmu u nás)* – **Ivan Szabó** (Epos, 2002), *Stále o tom istom* – **Marián Tkáč** (Offprint, 2002) voľné pokračovanie autorových titulov *Mali sme bankárov* (Prúdy, 1996) a *Synovia a otcovia* (Offprint, 2000), *Pokušenie moci* – **Luboš Jurík** (Vydavateľstvo Poszony/Pressburg/Bratislava, 2002), *Cestami poézie* – **Viliam Turčány** (LIC, 2003) – dva zväzky: *Za obraznosťou básnictva*, *Pri domácich prameňoch*, kniha *Ladové medvede v ľudskej koži* – **Pavol Dinka** (Belimex, 2003), o chvále vody, najmä tej studenej z pohľadu otužilcov, *Ako chutí politika. Spomienky a záznamy z rokov 1990-1992* – **Anton Hykisch** (Vydavateľstvo Poszony/Pressburg/Bratislava, 2004), *Poľovnícke strelectvo* – **Tomáš Krivjanský** (Epos, 2005), *Pozývací list* – **Otakar Kořínek** (Vydavateľstvo PT, 2006) o utajených okolnostiach takzvaného pozývacieho listu bratským armádam v roku 1968, *Naše reality šou* – **Gabriela Rothmayerová** (CCW, 2006), *Plamene závislosti* – **Dušan Porubän** (Spolok svätého Vojtecha, 2007) o príbehoch drogovej závislosti, *Návod na manželstvo* – **Gustáv Murín** (Ikar, 2007) – faktograficky prístupne s literárnym espiritom poňatá príručka, takže skôr do literatúry faktu nepatrí ako patrí, *Zlaté 60. roky* – **Juraj Šebo** (Vydavateľstvo PT, 2008), *Slovenský bigbít* – **Luboš Jurík** a **Dodo Šuhajda** (Vydavateľstvo Slovart, 2008).

Pochopiteľne, že uvedený prehľad nemohol v plnej miere postihnúť kvalitu ani kvantitu celej literatúry faktu sledovaného obdobia. Mnohé z diel, uvedených iba skratkovito, by si zaslúžili oveľa širší priestor. Verím, že napriek tomu pohľad na slovenskú tvorbu minulých rokov priniesol aspoň trochu aj nového svetla, hoci napokon o mnohých knihách tu spomenutých by ste určite vedeli rozprávať minimálne rovnako fundovane.

Aký bude ďalší vývoj literatúry faktu na Slovensku? Zrejme sa rozšíri aj autorsky, aj tematicky, určite kvantitatívne a dúfajme, že aj kvalitatívne. Jednou z tendencií, ktoré sa u nás rozmáhajú, patrí aj písanie na zákazku. Termín i rozsah sú vopred dané, vydavateľstvá si vyberajú kvalitných autorov. Lenže, treba priznať, že občas takéto písanie cítiť doďaleka ako zrejúci syr. Noví autori a nové témy sú zase určitou zárukou sviežosti.

SÚČASNÁ SLOVENSKÁ PRÓZA

Alexander Halvoník

Alexander Halvoník vyštudoval francúzštinu a slovenčinu na FF UK v Bratislave. Už po desaťročia je trvalo prítomný v slovenskej literatúre ako jej komentátor, kritik a interpret. V rokoch 1992 – 1996 bol šéfredaktorom časopisov Knižná revue a Literika, súčasne zástupcom šéfredaktora Slovenských pohľadov. Krátko bol redaktorom Literárneho týždenníka. Od roku 1997 do roku 2002 bol riaditeľom Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov. Od roku 2002 je riaditeľom Literárneho informačného centra v Bratislave. Recenzie, literárne materiály a preklady začal publikovať v Slovenských pohľadoch, pravidelne prispieval aj do Nového slova, Romboidu, Revue svetovej literatúry. Knižne debutoval autorským prerozprávaním Rozprávok z tisíc a jednej noci (1994). Ako prozaik debutoval novelou Svrbenie krvi (1996). V roku 2004 vydal knihu Premeny. Slovenská próza na rozhraní storočí. Kniha obsahuje výber z literárnej publicistiky za roky 1995 až 2004. Preložil pätnásť knižných titulov z francúzštiny. Je aj dlhoročným spolupracovníkom Slovenského rozhlasu, kde publikoval množstvo literárnokritických a publicistických prác o slovenskej a svetovej, najmä francúzskej literatúre.

Proces od bezvýhradnej dôvery v slovo po jeho totálne spochybnenie bol v slovenskom kontexte paradoxne procesom emancipácie literatúry. Pod emancipáciou literatúry rozumiem proces, v ktorom sa literatúra postupne zbavovala funkcií nad svoje sily a stávala sa samou sebou. Tento proces mal na Slovensku dve prelomové obdobia: šesťdesiate roky a osemdesiate roky. V šesťdesiatych rokoch nastúpili mohutné iniciatívy, ktoré literatúru sťahovali z nebies ideológie a dostávali ju na zem. V próze zas nastúpili také stálice ako **Rudolf Sloboda, Vincent Šikula, Peter Jaroš, Ján Johanides, Pavel Vilikovský, Ladislav Ballek, Dušan Kužel** (všetci narodení v posledných rokoch tretieho decénia, resp. v prvých rokoch štvrtého). Súčasne s týmito autormi sa do popredia dostávala literatúra faktu, literárna reportáž, diskurzívne žánre: **Ladislav Mňačko, Roman Kaliský, Ján Čomaj, Vladimír Ferko, Milan Vároš**. Všetkým šlo v podstate o oslobodenie literatúry od apriórnych spasiteľských funkcií, falošných ilúzií, službičkovania. Tieto iniciatívy nemali v programe explicitne politiku, no stačí si všimnúť reakcie vtedajšej moci, a hneď sa nám zreteľnejšie vyjaví zmysluplnosť gesta týchto kreátorov nového statusu literatúry. Napokon, viacerí protagonisti tohto pohybu nevyšli so zdravou kožou: emigrácia, blázinec, život v ústraní, morálna schizma. Energia tohto procesu však živí literatúru dodnes, hoci sa moc viackrát zmenila, dokonca raz od podstaty.

Začiatkom 70. rokov sa slovenská literatúra musela zaobísť bez niekoľkých erbových autorov a tvorivého napätia, ktoré vždy prinášali. Do popredia opäť vystúpili ideologické aspekty. Napriek tomu, že v poli chýbali takí poctiví harcovníci, akými boli **Dominik**

Tatarka, Ladislav Mňačko, Ivan Kadlečík, Pavel Hrúz, Pavel Vilikovský, Jaroslava Blažková a čiastočne i mnohí iní (napr. **Alfonz Bednár, Anton Hykish, Peter Karvaš, Ladislav Ťažký, Mikuláš Kováč, Štefan Moravčík, Ivan Štrpka, Ivan Laučík, Anton Baláž**) a že v podstate každá skutočná tvorba bola podozrivá a teda aspoň načas znevažovaná či diskriminovaná publikačnými obštrukciami, napokon sa presadila a po rozličných odmäkoch opäť s novou energiou, autenticitou i podnetnosťou, vstúpila do literárneho procesu i do spoločnosti. Takým prípadom boli napríklad prozaici **Dušan Mitana** či **Rudolf Sloboda**, alebo básnici **Mikuláš Kováč** či **Ľubomír Feldek**. Treba teda povedať, že v sedemdesiatych rokoch boli najčítanejšími i literárne najproduktívnejšími prozaici **Vincent Šikula, Ján Johanides, Ladislav Ballek, Ján Lenčo, Ivan Habaj, Peter Jaroš, Rudolf Sloboda, Dušan Mitana, Dušan Dušek, Július Balco**, ktorí síce dostávali štátne ceny a spoločenské uznania, ale ich literárna cena bola priveľmi nesporná na to, aby ich štátna moc dostala na svoju stranu, hoci sa o to nepochybne usilovala. Rozhodujúcu úlohu zohrávala teda generácia vtedajších tridsiatnikov, ktorá navyše pripravovala pôdu pre nastupujúcich dvadsiatnikov, ktorí ako tridsiatnici vniesli do literatúry osemdesiatych rokov vlastnú koncepciu tvorby i človeka naďalej prehľbujúcu skepsu k slovu a dodávajúcu literárnym projekciám uveriteľnejšie, teda i úprimnejšie dimenzie.

Ak boli sedemdesiate roky predovšetkým rokmi veľkých románov so všetkým, čo tento žáner so sebou prináša, teda s dramatickým príbehom a košatými dejmi a hlavne s epickým záberom do histórie, osemdesiate roky v próze boli predovšetkým rokmi poviedok a noviel, teda kratších útvarov uspôsobených na stvárnienie intímnejších tém, na ktorých sa dajú oveľa laboratórnejšie lámať i literárne formy a vybrusovať tvárne postupy. Táto orientácia súvisí aj s novou vlnou relativizovania slova i človeka a jeho dejepisu. V tomto období vstúpili do prózy takí autori ako **Jozef Puškáš, Edmund Hlatký, Martin Šimečka, Igor Otčenáš, Peter Holka, Ivan Hudec, Peter Juščák, Andrej Ferko, Stanislav Rakús, Karol Horák**, ale vrátili sa aj **Peter Karvaš, Anton Hykish, Ladislav Ťažký**, časopisecky aj **Pavel Hrúz a Pavel Vilikovský**. V poézii treba ako nových autorov spomenúť predovšetkým **Daniela Heviera, Jozefa Urbana, Ivana Koleniča, Milu Haugovú, Danu Podrackú, Igora Hochela, Andrijana Turana**. Takže literatúra mala v druhej polovici 80. rokov k dispozícii prakticky celý svoj autorský potenciál, pravdaže, okrem niekoľkých emigrovaných autorov a disidentov, ktorí ešte stále nesmeli verejne publikovať a ak, tak iba v samizdatoch. Čo to prinieslo pre literárny kontext? V próze akoby dohárala vatra veľkej epiky. **Ballek** píše *Lesné divadlo* a *Čudného spáča*, kde sa pod rozprávaním rozkladá príbeh a kde sa celá téma zjavne intelektualizuje. **Šikula** sa od veľkorománových príbehov opäť vracia k novele a poviedke

a opúšťa teritórium historicko-spoločenskej fresky. Aj **Jarošova** epika sa opäť nasycuje intelektualizmom a Johanidesova analytickosť nadobúda výraznejšie politické kontúry. Verný svojej ironickej rozprávačskej sebaanalýze ostáva vari len **Rudolf Sloboda**, ktorý vytrvalo skúma situáciu seba samého, pričom frekvencia zmeny optiky sa do štruktúry jeho textov preniesla tak, že epické rozprávania sa rozpadá na drobné segmenty reprezentujúce pluralitu videnia. Popri istej intelektualizácii a politizácii textov musíme však konštatovať, že nejde o politizáciu v explicitnom zmysle, ale iba o presnejšie pomenovanie situácie človeka, návrat k jeho podstatám a utlmeným ľudským túžbam bez pátosu, bez ideológie a bez predsudkov, stále však s nesmiernym dôrazom na subjektivitu. Próza či báseň sa tak stáva akýmsi autonómnym územím, na ktorom sa odohrávajú deje a procesy ostrejšie kontrastujúce so spoločenskou či politickou situáciou, ako texty, ktoré by, povedzme, priamo agitovali za zmenu žitej reality. Literárna výpoveď však súčasne dosiahla takú mieru subjektivity a relativizmu, že sa sama stala stelesnením krízy. Bola to, prirodzene, plodná krízovosť a východiská, ktoré sa ponúkali, mohli viesť len k ďalšiemu rozpadu tradičných foriem prózy či básne. Za zmienku stojí, že takmer celú druhú polovicu 20. storočia bola v slovenskej literatúre silne prítomná inšpirácia tzv. magickým realizmom najmä latinskoamerickej proveniencie (**Márquez**, **Borges**, **Cortazar**). Magický realizmus (v dielach **P. Jaroša**, **D. Mitanu**, **D. Duška**, neskôr **P. Holku**, **J. Tužinského**, **J. Puškáša** a ešte neskôr **Pavla Rankova** či **Václava Pankovčina**) bol pre subjektívne vybičovanú sebaanalýzu práve tým východiskom, ktoré poskytovalo tvorbe nové operačné pole, pričom subjektivistickú vecnosť a prísnosť nevytláčalo za hranice subjektivity. Jedno je však transparentné: všetci do seba nasali boľavú rozporuplnosť času svojho života a ich písanie bolo súčasne zápasom o svojbytnú projekciu slova do neodvodenej spirituality, ktorá v konečnom dôsledku v sebe nesie silný kritický náboj k dvojpólovému svetu a civilizačným východiskám, zauzleniam a strnulostiam. Asi preto je v slovenskej tvorbe týchto rokov tak málo radosti i racionality i málo humoru. Napriek tomu osemdesiatym rokom vtisli svoju pečať diela, ktoré popri všetkom znamenajú aj trvalý vklad a inšpiratívnosť v dlhodobejšej perspektíve: **Ballekove Agáty** (1981), **Mitanov Koniec hry** (1984), **Jarošovo Nemé ucho, hluché oko** (1984), **Šimečkov Džin** (1987), **Slobodove Dni radosti** (1982), **Puškášov** jediný román **Záhrada** (1984), **Duškove** poviedky z kníh **Kalendár** (1983) a **Náprstok** (1983), Nenapodobiteľné poviedky Júliusa Balca **Ležoviská** (1986) vyhrotene kritické romány **Antona Baláža Tu musíš žiť** (1983) a sfilmovaná **Skleníková Venuša** – mimochodom, boli to prvé programovo environmentálne prózy na Slovensku s ostrým kritickým nábojom (veď environmentalistika bola jedným z „ostrovov pozitívnej deviácie“ generujúcich nekompromisnú spoločenskú kritiku) – a napokon aj prózy

dlhší čas dobrovoľne odmlčaného **Pavla Vilikovského** *Večne je zelený, Kôň na sídlisku, slepec vo Vrábľoch a Eskalácia citu* (všetky 1989).

Napriek tomuto silnému potenciálu literatúra vstupovala do poprevratových deväťdesiatych rokov s rozpakmi. Literárny kontext nerozčeriť rukopisy zo šuplíkov, ako sa očakávalo, ale slobodou opojení autori sa ani akosi neponáhľali písať dokonalé diela, ktoré donedávna podmieňovali demokraciou a slobodnými podmienkami tvorby. V prvých rokoch po „nežnej revolúcii“ začali vychádzať diela emigrantov, predovšetkým **Ladislava Mňačka**, ale treba popravde povedať, že si nezískali väčšie čitateľské zázemie a že ani pre literatúru neboli príliš veľkým prínosom. Posmrtno sa do literatúry vrátil aj **Dominik Tatarka** (zomrel r. 1989) väčšmi ako legenda než živá inšpirácia pre autorov i čitateľov (eroticky ladené prózy *Písačky, Navrávačky*). Významným prínosom bol však návrat disidentských spisovateľov, predovšetkým **Pavla Hruža** a **Ivana Kadlečíka**, ale i dosiaľ utajeného prozaika **Rudolfa Dobiáša** (dovtedy autor kníh pre deti mládež). Nový vietor do prozaických plachiet zafúkal **Vincentovi Šikulovi, Rudolfovi Slobodovi, Dušanovi Dušekovi a Dušanovi Mitanovi**. Z nových mien treba spomenúť predovšetkým **Gustáva Murína, Viliama Klimáčka, Ivana Koleniča, Václava Pankovčína, Pavla Rankova, Martina Kasardu, Petra Karpinského, Petra Pišťanku, Dušana Taragela, Máriusa Kopcsaya, Bohuša Bodacza, Petra Krištúfku, Silvestra Lavríka, Janu Juráňovú, Janu Bodnárovú, Rút Lichnerovú, Moniku Kompaníkovú, Mariána Grupača** a najmä troch autorov, ktorí do slovenskej literatúry uvádzajú relatívne nový smer – cyberpunk: **Tomáš Horváth, Peter Šulej, Michal Hvorecký**.

Najmä na sklonku 90. rokov pribudla do slovenskej literatúry kategória románových bestselleristov. Popri klasičke slovenského rodového bestselleru, najstaršej **Hane Zelinovej** (zomrela r. 2004), sa na prvé miesto prepracovala mladá autorka rodinných románov **Táňa Keleová-Vasilková**, ale v tejto kategórii figurujú aj mená básnika **Kamila Peteraja**, humoristu, fejtonistu a memoaristu **Júliusa Satinského**, či cestujúceho fejtonistu a pesničkára a najnovšie románopisca **Borisa Filana**. Formuje sa aj feministické zoskupenie autoriek: **Jana Juráňová, Etela Farkašová, Ursula Kovalyk, Jana Cviková** a možno i ďalšie. Ženskú prózu ďalej reprezentujú **Mária Bátorová, Helena Dvořáková, Viera Švenková, Eva Maliti-Fraňová, Paula Sabolová, Jana Beňová, Veronika Šikulová**. Svetlo sveta uzrel i prvý internetový román *Polnočný denník* uverejnený pod pseudonymom **Matkin**, ktorého knižné vydanie sa stalo bestsellerom.

Zjavné však je, že takmer celé desaťročie vytvárali chrbticu literárneho vývinu takí autori ako **Vincent Šikula**, **Rudolf Sloboda**, **Ján Johanides**, **Pavel Hrúz**, **Pavel Vilikovský**, **Dušan Mitana**, **Dušan Dušek**.

V. Šikulovi sa napríklad podarilo dopísať a vydať svoje celoživotné diela vracajúce sa cez intimitu hrdinu až do päťdesiatych rokov, ale ventilujúce celoživotnú generačnú traumu odcudzenia generácie socializmu. Podobný oblúk urobil aj **R. Sloboda**, no s tým rozdielom, že jeho existenciálne rozprávačstvo nabera do seba čoraz viac prvkov dekompozície; ak v počiatkoch jeho tvorby bol hrdinom jeho tvorby vzbúrený vydedenec splývajúci s autorom (*Narcis*), hrdinami najnovších románov a poviedok sa stáva rozprávač, ktorý v sebe nosí postavy svojej minulosti a relativisticky ich navzájom konfrontuje – realitou sa stáva jazyk rozprávania a jeho analýzou autor dosahuje v našich pomeroch nevídanú pluralitu (s čím súvisí aj pomerne vysoká miera racionálnej či kritickej neuchopiteľnosti). Sloboda sa nielen svojou najnovšou tvorbou, ale aj reedíciami starších diel, stal akýmsi mostom medzi staršími a nastupujúcimi generáciami, pretože jeho hľadania symbolizujú jednak generačnú skúsenosť, jednak naznačujú nové cesty vývinu. Minulosťou je posadnutý a aj **Ján Johanides**, ktorý minucióznou filozoficko-psychologickou analýzou realizovaných v zložitých kompozičných konštrukciách odkrýva najmä vrstvenie strachu, viny, osamotenía a odcudzenia c človeku.

Spoločným názorovým východiskom nastupujúcej generácie prozaikov, týchto „*postsocialistických realistov*“ (M. Kasarda) bolo rebelstvo a z neho vyplývajúca nechť k skompromitovaným ideológiám, mravoukám, etickým i estetickým systémom. M. Kasarda charakterizuje pozíciu novej autorskej generácie takto: „*Títo mladí autori a mladé autorky začali naplno premýšľať v čase príchodu AIDS, globálne počítačové siete sú súčasťou ich života. Ekologické hnutia, odpor voči industrializácii, technokracia, kyborgizácia, otázka Boha, mystiky, skutočného, psycheldického, tiene jazyka, krutosť, burza, reklama, akčné filmy, rocková muzika, záchrana brazílskych pralesov. Nie, v živote existujú dôležitejšie problémy, ako je politika. Ich zaujíma život, životy, ktoré môžu žiť. Hoci aj paralelne* (Kasarda, 1997, str. 238).

Najrazantnejším zásahom do transformujúceho sa literárneho procesu bol román **Petra Pišťanka** *Rivers of Babylon* (1991). Román kategorickým spôsobom zúčtoval s analytickým typom prózy orientovaným na subjektivitu, ktorý bol takmer pol storočia prevládajúcou štýlovou platformou starších i mladších prozaikov. V záujme prekonania intelektuálskej uzavretosti sa otvoril predovšetkým komunikačným podnetom poklesnutej literatúry (dobrodružné žánre, thriller, pornografia, komiks, reklama), z ktorých sa usiluje urobiť dynamických nositeľov aktuálnych obsahov. V Pišťankovom románe je všetko

skoncentrované na príbeh, ktorý premost'uje socialistickú minulosť s porevolučnou prítomnosťou a odhaľuje mechanizmy uplatňovania hrubej sily ako cesty k spoločenskému úspechu. Postavy si budujú svoj svet, prestávajú splývať s autorom, no autor pozorne sleduje ich konanie a kdesi ďaleko za románovým dianím sníva svoj sen o svete bez nich, smeje sa na ich nezmyselných skutkoch a usilovne tvorí absurdné situácie, v ktorých by ukázali svoju podstatu a súčasne sa stali súčasťou jeho parodickej hry. Podnety obsiahnuté v tomto diele zásadne ovplyvnili najmä tvorbu nových autorov, ale inšpirovali aj tvorbu starších prozaikov. Na druhej strane vyvolali polemický ohlas a nepochopenie najmä od spisovateľov, ktorí od literatúry očakávajú neriešiteľné „riešenie morálnych problémov.“ Pišťankovým románom sa skončila päťdesiatročná éra hľadania humanitného konceptu ľudskej existencie a otvorila sa cesta skeptickej radikalizácie samého hľadania. Do prozaického spektra sa dostali dekonštrukčné varianty umeleckého poznávania. Vo vývinovej línii slovenskej prózy v dvadsaťročí po roku 1989 zohrali iniciačnú úlohu najmä debuty **Igora Otčenáša** *Kristove šoky* (1991), **Tomáša Horvátha** *Akozmia* (1992), **Jany Juráňovej** *Zverinec* (1993), **Pavla Rankova** *S odstupom času* (1995), **Vladimíra Ballu** *Leptokaria* (1996), **Máriusa Kopcsaya** *Kritický deň* (1997), **Michala Hvoreckého** *Silný pocit čistoty* (1998), ktoré spolu s ďalšími knihami týchto autorov udávali tón a najvýraznejšie poznačili literárny proces.

Pišťankovskú líniu najmä uplatňovaním čierneho humoru a paródie poklesnutých žánrov rozvíja **Dušan Taragel** (1961) v prózach *Sekerou a nožom* (1999 – spolu s Petrom Pišťankom) či v kolektívnom zborníku špionážnych „antibondoviek“ a komiksov na pokračovanie *Roger Krowiak* (2002), ktorý sa stal kultovou knihou prozaikov „vizuálnej generácie“, do ktorej by sa dali zaradiť autori ako **Mareka Vadas** (1971), **Agda Bavi Pain** (pseudonym) **Vladimír Haratík** (1960), **Bohuš Bodacz** (1955), **Karol D. Horváth** (1961).

Ďalším kľúčovým autorom tejto „generácie“ je popri Pišťankovi **Vladimír Balla** (1967), symbolicky skrývajúci svoju prozaickú existenciu za neúplným menom **Balla**. Debutom *Leptokaria* naštartoval novú vlnu próz s extrémne osamelým a vyprázdneným hrdinom s autobiografickými črtami, ktorého rozbitý svet sa autor usiluje pozliepať „vyrozprávaním“, no v bezútešnej realite každodennosti sa život postavy zužuje na obsedantný zápas s monštrami, príznakmi, zvecneným zlom a úchylnými predstavami, ktoré majú často predobraz v literatúre vrátane úpadkovej.

Tento typ prózy v zásade rozvíjajú aj **Martin Kasarda** (1968, **Ján Litvák** (1965), **Peter Krišťúfek** (1973). Krišťúfkov obsahly parodický román *Šepkár* (2008) však opustil túto východiskovú pozíciu a, hoci jeho dynamický príbeh nie je umiestnený do konkrétneho

priestoru a času, razantný výsmech súčasných, najmä politických realít má čitateľné príznaky aktuálnej slovenskej súčasnosti.

Iniciačnú úlohu v 90. rokoch zohrala prozaická tvorba **Tomáša Horvátha** (1971), ktorý sa stal kultovým predstaviteľom „metatextovej“ prózy vylučujúcej autora ako tvorcu obsahov. Knihy jeho textov (*Akozmia* – 1992, *Niekoľko náhlych konfigurácií* – 1997, *Zverstvo* – 2000, *Vražda marionet* – 1999, *Antikvariát* – 2004) sú spravidla odkazmi na príbehy z vážnej i populárnej literatúry, ktoré autor obmieňa na princípe intelektuálnej šachovej hry, pričom cieľom jeho „dekonštrukcie“ nie je ani príbeh, ani zmysel, ale skôr objavovanie nečakaných súvislostí a ich otvorená mnohoznačnosť. Príznačnou vlastnosťou Horváthových textov je i ironické pohrávanie sa s čitateľom. Tento typ tvorby síce pretrváva v rozličných autorských variantoch, ale v posledných rokoch je zjavne na ústupe. Líniu zmyslovej bezobsažnosti rozvíja najmä **Peter Macsovszky** (1966) vo svojich intelektuálnych prózach. Oveľa priezračnejším spôsobom rozvíja tento model prozaického hľadania prvá časť románového projektu básnika **Mira Bielika** (1949) *Benátsky diptych* – *www.skutočnosť.sk* (2008), ktorého sugestívnosť charakterizuje V. Marčok takto: „*Bielikov holograf ... produkuje nielen neskutočnú skutočnosť udivujúcu nás svojou faktickosťou, ale zároveň aj postskutočnosť zaskakujúcu nás svojou nestabilitnosťou a iluzórnosťou*“ (Marčok, 2008, str. 24).

Máriu Kopcsay(1968) a **Michal Hvorecký** (1976) vstupovali do literatúry približne v tom istom čase, no hoci obaja vnímali prebiehajúci literárny proces z hľadiska výdobytkov postmoderny, ich prístup k prozaickému spracovaniu pocitu zo súčasného sveta je celkom iný. Kopcsay uvádza na scénu nepraktického hrdinu či antihrdinu, ktorý presne vníma dianie okolo seba, no nevie zvládnuť svoju spoločenskú, osobnú a rodinnú situáciu a stáva sa outsiderom. Jeho outsiderstvo má súčasne kritický sociálny či filozofický náboj. V románe *Mystifikátor* (1998) medzi dvoch takýchto outsiderov vstupuje tajomný muž – mystifikátor, ktorý dáva Kopcsayovým kronikám „*najvulgárnejšej všednosti*“ (Krčméryová, 2008, str. 7) metaforickú platnosť kľafkovských rozmerov. **Michal Hvorecký** sa naproti tomu celým svojím prozaickým bytím vrhol do sveta reklamy, umelých a virtuálnych rajov, fantasy, globalizácie, manipulácie, konzumu, počítačov, hypermarketov a značiek a svojimi novelistickými knihami (*Silný pocit čistoty* – 1998, *Lovci a zberači* – 2001) sa usiluje vytvoriť prozaickú podobu novej čitateľnosti založenej na silnom príbehu, objavnej téme a zmyslovej atraktivnosti. Jeho ďalšia, románová tvorba (*Posledný hit* – 2003, *Plyš* –2005, *Eskorta* – 2007) však smeruje viditeľne k premenne knihy na komerčný tovar. Svedčí o tom výber

postáv (popový spevák, drogový závislák, erotický spoločník žien), ale i nenáročný spôsob tvorby príbehu, deja a románových vzťahov.

Rozprávačstvom s prvkami poézie sa usiluje cez osamelého hrdinu – bývalého kňaza realizujúceho sa v cudzom svete (Taliansko, Španielsko) vytvárať svoj obraz o súčasnom globalizovanom svete **Peter Bílý** (1978). Jeho romány (*Démon svätosti* – 2004, *Vzbura anjelov* – 2005, *Don Giovanni* – 2007) sa vyznačuje vystupňovaným erotizmom, ktorý však zaváňa lacným exhibicionizmom a prvoplánovým pôsobením na čitateľa. Jeho prózam však zjavne chýba intelektuálne perspektíva, rovnako ako vášeň a vôľa.

Do literárneho procesu aktívne zasiahli aj ženské autorky, ktorých tvorba sa čoraz väčšmi koncentruje na tzv. ženskú problematiku a spravidla má iné východiská a témy ako mužská časť prózy. Medzi najvýraznejšie osobnosti ženskej prózy patria: **Alta Vášová** (1939), **Etela Farkašová** (1943), **Jana Juráňová** (1957), **Rúth Lichnerová** (1951), **Jana Beňová** (1974), **Monika Kompaníková** (1979), **Mária Bátorová** (1950), **Jana Bodnárová** (1950), **Daniela Kapitáňová** (1956), **Ivica Ruttkayová** (1963), **Ingrid Hrubaničová** (1965), **Veronika Šikulová** (1967), **Denisa Fulmeková** (1967), **Uršul'a Kovalyk** (1969).

Register „ženských“ autoriek sa v posledných rokoch nebývalým tempom rozširuje o nové mená: Petra Džerengová-Nagyová, Eva Urbaníková, Mária Ďuranová, Anna Lackovičová, Martina Solčanská, Miroslava Komorovská, Dominika Ponechalová, Zuzka Šulajová, Beata Bazalová, Erika Ridziová, Ada Augustová, Jana Pronská, Táňa Lucká, Helena Boková, Jarmila Repovská, Mária Homzová, Katarína Machová, Marta Fartelová, Anna Adamová, Jana Chmelová, Helena Boková a mnohé ďalšie.

V tvorbe nových autorov začína hrať úlohu i grafické a výtvarné stvárnenie knihy, ako výraz multimedializácie textu (Peter Pišťanek, Michal Hvorecký, Jana Beňová, Peter Šulej).

Na sklonku prvého desaťročia 21. storočia profilujú slovenskú prózu najmä títo autori:

Pavel Vilikovský (27. 6. 1941 Palúdzka) ako prozaik debutoval v časopise *Mladá tvorba* v roku 1961. Vilikovský jednoznačne išiel cestou spresňovania výrazu a prehľbovania analýzy, pričom do jeho próz čoraz nástojčivejšie prenikal popri intelektuálnej irónii aj poznávací skepticizmus k ľudskej situácii i k literatúre samej, ohlasujúci bytostnú potrebu pluralitného pohľadu na svet preplnený rozpormi a neriešiteľnými paradoxmi. Napriek tomu, že Vilikovský počas obdobia „reálneho socializmu“ intenzívne tvoril, svoje diela nevydával. Tesne pred prevratom, v roku 1989, vydal tri knihy prekypujúce humorom, napísané zrejme v období dobrovoľného odmlčania: zbierku poviedok s názvom *Eskalácia citu*, novelu *Večne je zelený...* a dvojnovelu *Kôň na poschodí, slepec vo Vrábľoch*. Kniha sa všeobecne pokladá za jeden z vrcholov postmoderne orientovanej slovenskej prózy.

Aj ďalšie Vilikovského knihy obsahujú staršie i nové texty, vracajúce sa námetovo do čias socializmu, ale kotviace i v aktuálnej súčasnosti. Vyznačujú sa však významovou jednoliatosťou s príznačnými kvalitatívnymi autorskými parametrami.. Vilikovský, tento „jedinečný postmodernistický existencionalista“ (Hamada, 1997, str. 4), však z tohto všetkého vytvára grotesknú fikciu, ktorej zmyslom je hľadanie prijateľného pomeru medzi skutočnosťou a fixáciou predstavy o skutočnosti.

Výpočet prozaických diel Pavla Vilikovského sa nateraz končí pôvabným románikom o citových zmätkoch dospelujúceho chlapca *Silberpuntzen – Leštenie starého striebra. Denník kvintána Andreasa Pohla* (2006), inšpirovaného dobovými fotografiami z konca 19. storočia, ktoré sú súčasťou knihy a „autobiografickým“ románom *Vlastný životopis zla* (2009).

P. Vilikovský patrí medzi najprekladanejších a v zahraničí najuznávanejších slovenských autorov. Jeho prózy vyšli v angličtine, bulharčine, češtine, francúzštine, maďarčine, poľštine, rumunčine, taliančine.

Stanislav Rakús (20. 1. 1940 Šúrovce) debutoval v 70-tych rokoch baladickou prózou so silným sociálnym akcentom *Žobráci*, po ktorej v krátkom odstupe nasledovala kniha poviedok *Pieseň o studničnej vode* s podobným zameraním. Ťažiskom prozaickej tvorby autora je však voľná románová trilógia *Temporálne poznámky, Nenapísaný román a Excentrická univerzita*, v ktorej zužitkoval nielen svoju generačnú skúsenosť pedagóga v rozličných etapách socializmu, ale čitateľsky príťažlivým spôsobom uplatnil aj svoje aktualizované zistenia z teórie literatúry a predstavil literatúru ako možnosť žiť dôstojne bez ohľadu na reálne podmienky života. Všetky tri romány sú spojené spoločnými postavami a hľadaním spôsobu čo najpresnejšieho literárneho reflektovania doby, ktorej charakteristiky sú čoraz menej zjavné a ktorej vyústenie môže byť mnohoznačné.

Peter Pišťanek (28. 4. 1960 Devínska Nová Ves) trojzväzkovým románovým dielom *Rivers of Babylon* (názov je narážkou na hriešne biblické mesto) kategoricky poprel dovtedajší vývinový kontext slovenskej prózy najmä tým, že za hlavnú postavu svojej prózy zvolil nie váhavého intelektuála, ale akčného hrdinu. Táto zmena mala principiálne dôsledky na celý románový systém, ale i na jeho myšlienkové vyústenie. S premenou chudobného dedinčana Rácza na bezohľadného šéfa bratislavského podsvetia vtrhla do románu celá brutalita doby založenej na peniazoch a na popieraní akýchkoľvek hodnôt okrem vlastného prospechu a brutálnej sily. Súčasne sa obrátili hodnoty určujúce spoločenské hierarchie i spôsob spoločenskej hodnototvorby: tí, čo chceli spoločnosť meniť podľa svojich ideálov, sa dostali do područia tých, čo spoločnosť zmenili podľa svojich záujmov. Sfilmovaný

Pišťankov román je metaforickou víziou uplatňovania takejto moci. Nie je však jej obhajcom, ale jeho karikujúcim zviditeľňovateľom. Preto prijíma do svojho výrazového systému prvky poklesnutej literatúry a výpovednú kapacitu umocňuje dynamicky sa rozvíjajúcim príbehom vystavaným z groteskných a svojou duchovnou či citovou vyprázdnenosťou šokujúcich príbehových zložiek. Dynamizácii príbehu napomáha aj vulgárny jazyk ulice, obscénnosť a drsná sexualita. Viacerí kritici (Marčok) pokladajú P. Pišťanka za predstaviteľa tzv. cyberpunkovej kultúry.

Pavol Rankov (1. 9. 1964 Poprad) sa stal prvým nositeľom *Ceny Európskej únie za literatúru 2009*. Základom prozaického tvaru Rankovových poviedok je krátky premyslene vystavaný príbeh zavŕšený prekvapujúcou pointou. Pritom príbeh nie je ukotvený v konkrétnych reáliách, ale presahuje ich jednak svojou psychologickou hĺbkou, jednak rozprávačským zvecňovaním mimozmyslových okolností. Výsledným efektom je tajomná otvorenosť, v ktorej rámci možno rovnako dobre nájsť znepokojivé otázky filozofickej povahy, strach z bytia a jeho sociálnych deformácií i potešenie z nečakaných riešení či čiernohumorných situačných stretov s paradoxnou, nonsensovou alebo hororovou príchuťou. V tomto duchu sú napísané aj poviedky zo zbierky *My a oni/Oni a my*, v ktorých pribudlo rozprávačskej uvoľnenosti, ale aj konfrontačného napätia medzi jednotlivcom unikajúcim pred sebou a čoraz viac sa strácajúcim v globalizujúcom sa svete. V tretej knihe poviedok *V tesnej blízkosti* dosahuje Rankovov zovretý príbeh povahu perfekcionista hry.

Originálnym a nie menej prekvapivým vyústením doterajšej Rankovovej tvorby je „historický“ román *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* (2008). Román vychádza z relativistického pohľadu na človeka 20. storočia (pozri už sám názov), ale súčasne ho svojou historicitou prekonáva. V jeho centre je príbeh lásky troch priateľov z národnostne zmiešaných Levíc – Maďara, Čecha a Žida – k Slovenke, ktorý sa začína rokom 1938 (vyhlásenie samostatnosti Slovenska) a končí rokom 1968 (okupácia Slovenska spojeneckými vojskami Varšavskej zmluvy). V období, v ktorom sa naplňujú osudy postáv, sa udiali búrlivé i paradoxné dejinné premeny, ktoré boli zrejme pre Rankova neprestajne hľadajúceho konkrétnu ľudskú identitu bytostnou výzvou. Preto kompozičný rámec románu tvoria jednotlivé roky tohto obdobia zaväzujúce autora pri tomto „hľadaní strateného času“ ku konkrétnosti a časovej presnosti. Román sa vďaka tomu mohol stať vzorom pluralitne chápanej ľudskej identity, aký dosiaľ v slovenskej literatúre nemá obdobu, najmä ak sa k presnosti a konkrétnosti v románe pridala schopnosť nedeštruktívnym spôsobom využívať ironické, tajomné a fantastické prvky.

Názov: Zborník príspevkov zo seminára Súčasná slovenská literatúra.
21. október 2009, Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave
Zostavila: Mgr. Darina Kráľová
Zodp. redaktorka: Mgr. Lívia Koleková
Vydala Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, 2009
Dostupné na www.kniznicatrnava.sk
Neprešlo jazykovou úpravou
Rozsah: 55 s.